FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti
Evropský sociální fond

Přehled dějin evropského umění

Románské umění ve Francii a Německu

Přednášející: Prof. PhDr. Ing. Jan Royt, PhD.

Osnova přednášky

1. Historické a teritoriální vymezení epochy

Kol. 900 -

910-911 – ve Forchheimu se sešli vévodové ovládající východní polovinu karolínského impéria, aby si zvolili ze svého středu nového krále, zpřetrhání pout s karolinskou dynastií

910-911-Založení kláštera v Cluny vévodou Vilémem Akvitánským

-Smlouva mezi Karlem Pošetilým a Normany uzavřená v St. Clair sur Epte

910-1002- vláda Sálské dynastie v německých zemích

955 – bitva u Lechfeldu – Ota I. porazil kočovné Maďary

962 - korunovace Oty I. Císařem v Římě

972 – sňatek Oty II. S byzantskou princeznou Theofano

987 – Trůn ve Francii přešel na dynastii Kapetovců

1066-Bitva u Hastingsu, Vilém Dobyvatel

1016 – Knut Veliký spojil Anglii, Dánsko a Norsko, Wesex (Anglie)

1073-1122-boj o investituru, ukončený konkordátem wormským, Jindřich IV.v Canosse se pokořil papeži Řehoři VII

1079-Hohenštaufové- vévody švábskými

1095-vyhlášení I. Křížové výpravy papežem Urbanem II. na sněmu v Clermontu

1096-1099- I.křížová výprava feudálů, vytvoření čtyř křižáckých států svázaných vládnou jeruzalémského krále Godefroye z Bonillon, dobytí Jeruzaléma

1147-1149- II. křížová výprava, Ludvík VII.. Kcísař Konrád II, český král Vladislav II.

1187 – Saladin dobyl Jeruzalém

1189-1193-III. Křížová výprava, král Richard Lvi srdce, císař Fridrich I. Barbarossa, král Filip II August rytířská kultura

1194- vláda Hohenštaufů v severní Itálii a na Sicilii

1098 – sv. Robert z Molesme zakládá řád cisterciáků

1098 – založení řádu německých rytířů, johanitů a templářů

1113-sv. Bernard z Clairvaux vstupuje do kláštera v Citeaux, Suger opatem v St. Denis

1119 – schválení řádu cisterciáků

1138-1254- Hohenštaufové římskými králi a císaři

1202-1204- IV. křížová výprava, císař Fridrich II, dobytí Konstantinopole, Jeruzalém získán smlouvou, padl 1244, 1212 –výprava dětí,

1215 – Magna charta libertatum, Jan Bezemek musel ustoupit šlechtě v Anglii

1217-1218-V. křížová výprava – uherský král Ondřej II. a porýnští feudálové

Osnova přednášky

Pojem Románské umění

Dějiny a periodizace

FRANCIE

1.Architektura a sochařství-románské školy: Normanská (Jumieges), Provencalská, Il – de France, Burgundská, Rýnská, Auvernská, Perigordská (kupole nad jednotlivými poli- Saint-Front, kol. 1120), Akvitánská (Poitoui). Nauka o očistci, úcta ke světcům, poutě k jejich hrobům a dalším relikviím přispěly k vývoji katedrálního půdorysu s radiálními kaplemi (Sv. Martin v Tours, kol. 1000), krypta po východním, případně západním chórem, valená klenba (sever Francie neklenutá architektura), zárodky triforia. Experimentování s křížovou klenbou (Anzy - le – Duc, 2. pol. 11. stol.- poč. 12. stol.)

2. **Burgundsko** - Cluny – historie, architektura, plastika, Paray – le- Mondial, 973, pod Cluny roku 999. Velké poutní kostely Vezlay (1125-1130, Autun (1120-1146)

3. **Provence –** St. Giles- du- Gard (2. čtvrtina 12. stol.) , Arles – Saint- Trophime (2. čtv. 12. stol., nádherná výzdoba křížové chodby)-průčelí inspirované antickými vítěznými.

4. **Cisterciáci,** vznik řádu, Robert z Molesme, Citeaux, 1113-1119, Bernard z Clairvaux. Kláštery v údolí, bez věží, absence plastické výzdoby hlavic a portálu, vitrají, nákladných oltářů, nepřístupné lidu (pro ně laické kostely), v klášteře mniši a fratri conversi, např. Fontenay, Pontigny

5.**Sochařství-** socha svázána s architekturou (velké rozdíly – např. v Normandii téměř absence architektonické plastiky. Nejbohatší sochařská výzdoba – Burgundsko a Provence, sochař Gislbert (portál v Autnu, 11210-30). Plastická výzdoba- bohatě zdobené portály (motivy Posledního soudu: Moisac, Charlieu, konec. 11. stol.; Saint – Julien – de – Jonzy; Rozeslání apoštolů- Vezlay, 1125-1130); hlavice (rostlinné, zvěrné a antropomorfní motivy- např.Alegorie gregoriánského chorálu v Cluny, Vezlay, Autun, Saulieu.

6. **Malířství** – vrchol: 1080-1150, nástěnné malby:1 „naturalistické“: Tours, Tavant, St.-Savin-sur—Gartempe!!; 2. Burgundsko a Auvergne: Berzé – la – Ville, kol. 1120!!, St. ChefSaint-Plancard, kol. 1140; 3. „Katalánská“: kraj Roussillon, St. – Martin- de – Fénouillard, 1150; St. Romain v Caldégas; St.-Jean-le-Vigne.

NĚMECKO
A. Architektura a sochařství
Architektonické typy: Bazilika, centrála, jednolodí
Krypty- pro ostatky světců a zemřelých- dvojchorové baziliky- dva chóry s kryptamWestwerk- symbol ecclesiae militans, trpasličí galerie, ústupkové portály, dvou-věžové průčelí

Sálské období – vrcholně románská architektura katedrála ve Špýru, klenutá stavba, 1020-1030, pohřebiště 4 sálských císařů;

Mohuč- arcibiskupství

Rýnská architektonická škola – Kolín nad Rýnem arcibiskupství, trojapsidální chóty (Panny Marie na Kapitolu, Sv. apoštolů

Horní Porýní – pozdní sálaská architektura Alsasko, Murbach.

Hirshauská škola – reforma, kláštery v Hirsau (1059-71, bazilika nad hrobem sv. Aurelia, St. Blasien, Eisiedeln. Charakteristickým rysem je čvercové pole chóru s bočními chóry po obou stranách, přimykající se ke křížení, pevní pole-klenba, jinak průhled do krovu. Zaklenutí Chóru symbolicky odkazovalo k liturgii hodinek, které se pravidelně účastnili mniši.

Štaufská achitektura (celé 12. století, poč. 13. stol. vrchol.), Německo a Itálie, Dialog s francouzskou archotekturou-
klenutí prostoru, dvouvěží v průčelí, věže v koutech transeptu či v samotném závěru, pročlenění architektury drobnými arkádami,
ve Wormsu – polygonální závěr, odvozený z Francie, ze zdiva vyrůstá architektonická plastika
Typickou stavbou je klášterní kostel Maria Laach a také katedrály ve Wormsu (1120-1180) a v Basileji.
Programové navázání na Špýr a Mohuč. Rozvoj štaufské architektury v horním Porýní, dvouvěžová průčelí (Rouffach, Rosenheim),
Pod vlivem Štrasburku a Basileje.Rozvoj také ve středním (Bamberg, katedrála svěcena 1237, podoba chóru-Francie)
a východním Německu (Halberstadt, 1140, vliv Hirshau, a dále Quedlinburg a Hildesheim) a na Rýně (Schwarzheindorf, 1150-1173;
Kolín nad Rýnem, Sv. Martin Veliký, 1150-1172; Limburg nad Lahnou, 1215-1225).

Severoněmecká cihlová arcitektura –vliv Jindřicha Lva, dolní Sasko, sídlo v Brunšviku.

Architektura cisterciáků v německých zemích –Maulbronn, 2. pol. 12. stol., pravoúhle uzavřený chór,.

Profánní architektura- Falce (Pfalz z latinského palatium), např. falc v Gelnhausen, v Goslaru či později v Chebu

Hrady – bosované zdivo „římského typu“. Hrad Trifels (uloženy zde císařské relikvie), hrad v Ribeauville-

Domy a věže – např. Baumburská věž V Řezně; poutní dům v Obernai v Alsasku

Literatura:

Salmi, M., L´Architettura romanica in Toscana, Roma 1927
Swarzenski, Hans, Monuments of Romanesque Art, Chicago 1955
Conant, John, Kenneth, Carolingian and Romanesque Architecture 800-1200, Penguin Books 1956
Grabar André/Christian Nordenfalk, Romanesque Painting from the 11th to the 13th Centuries, Skira 1958
Focillion Henry, L´Art des Sculpteurs Romans, Paris 1964
Braunfels, Wolfgang, Monasteries of Western Europe. The Architecture of the Orders, Princeton 1982
Kidson Peter, Románské a gotické umění, Praha 1973
Filitz Hermann, Das Mittelalter I., Propyläen Kunstgeschichte, Band V, Berlin
Legner Anton/Hirmer Albert, Deutsche Kunst der Romanik, München 1982
Barral Xavier/Gaborit Francois/Chopin D., Romanische Kunst, Band I., II, Munich 1984
Legner Anton, Ornamenta Ecclesiae. Kunst und Künstler der Romanik, Band 1-3, Köln 1985
Leriche-Andrieu, Francoise, Einführung in die romanische Kunst, Würzburg 1985
Schapiro Meyer, Romanische Kunst, Köln 1987
Droste Thorsten, Romanische Kunst in Frankreich, Köln 1992
Durliat m., Romanisches Spanien, Würzburg 1995
Toman Rolf (red.) Románské umění. Architektura – Sochařství – Malířství, Slovart 2006

Regnum Francorum v 11.-12. století

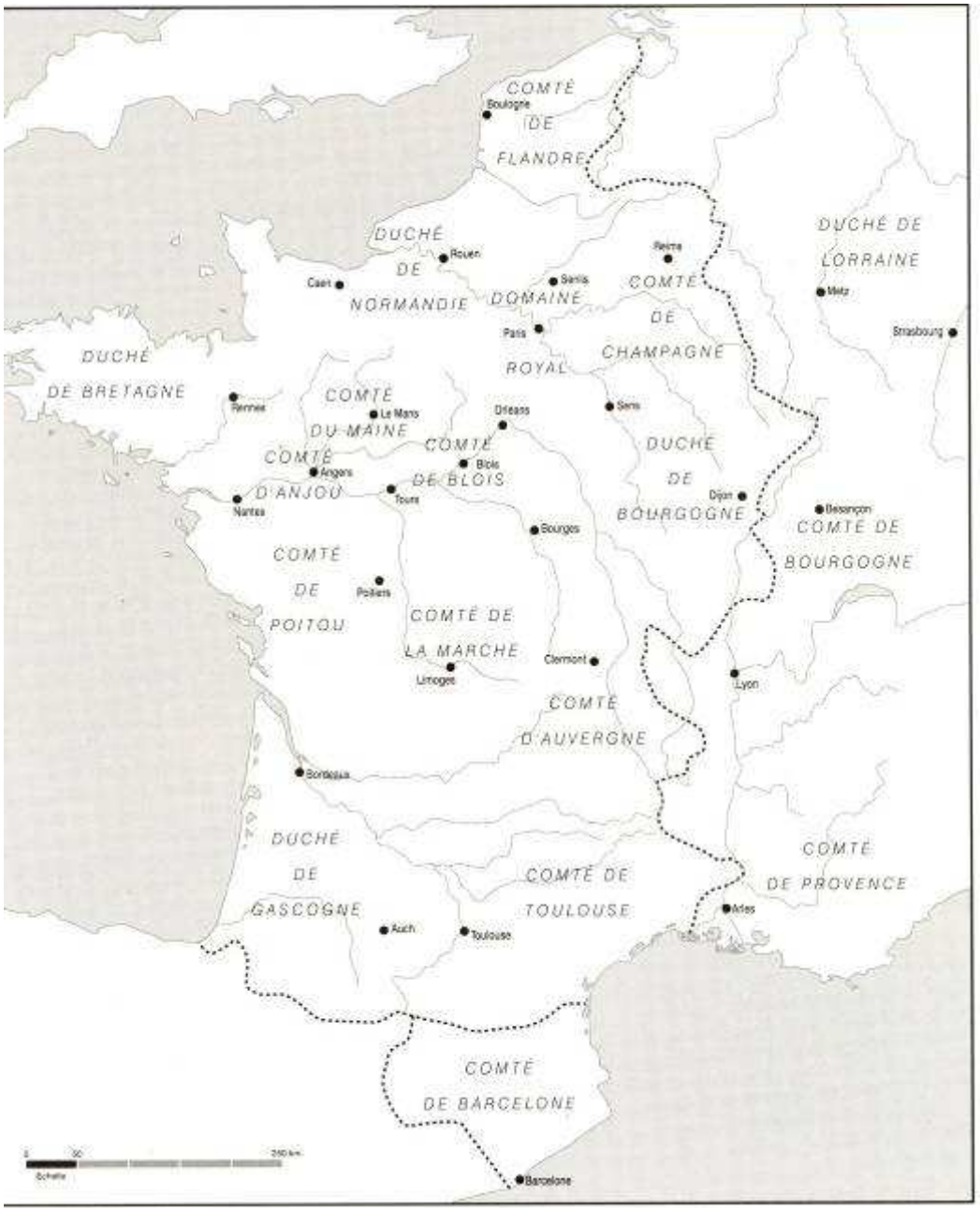

Francie, francouzské románské školy

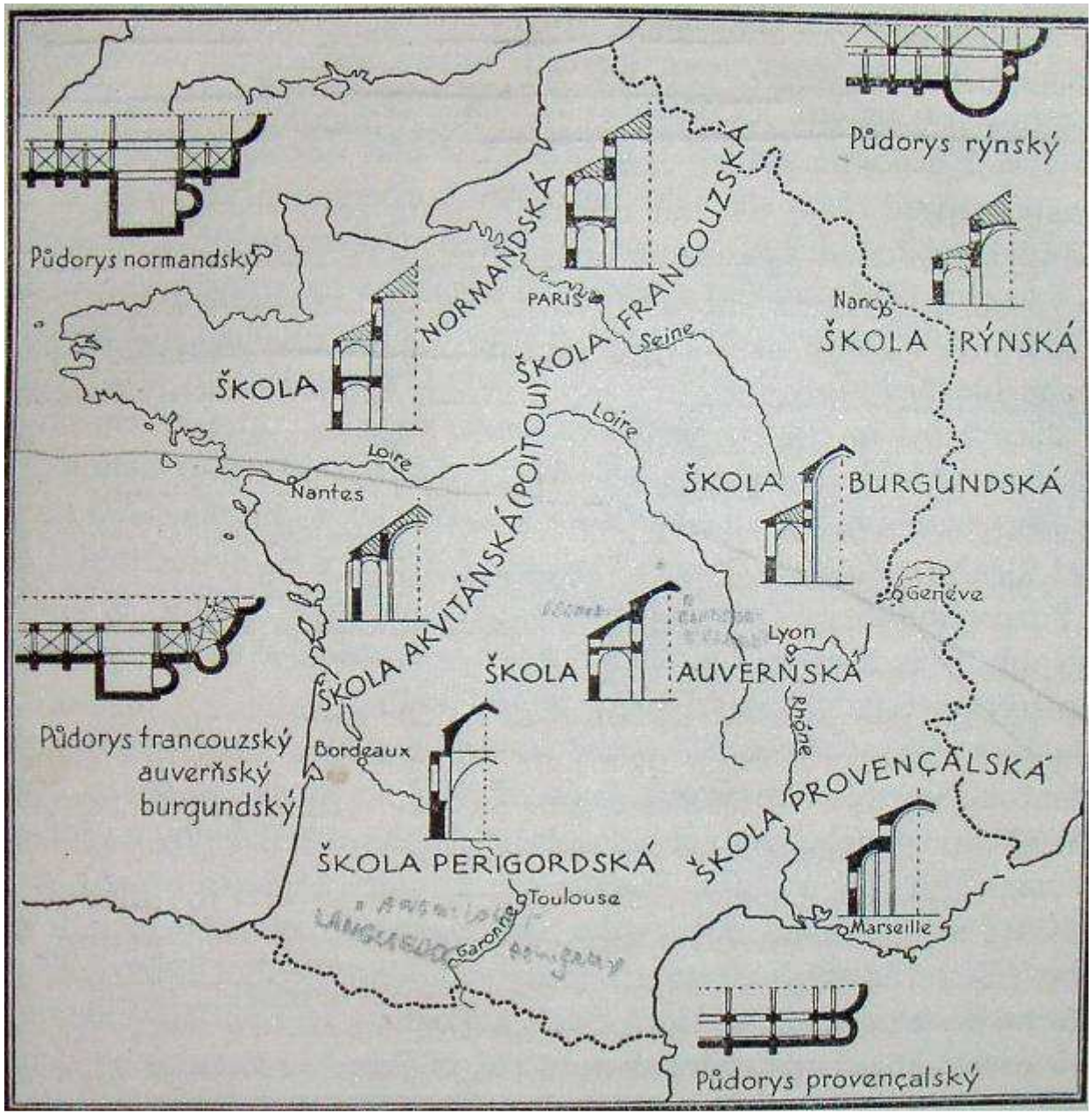

Francie, opatství Cluny, rekonstrukce

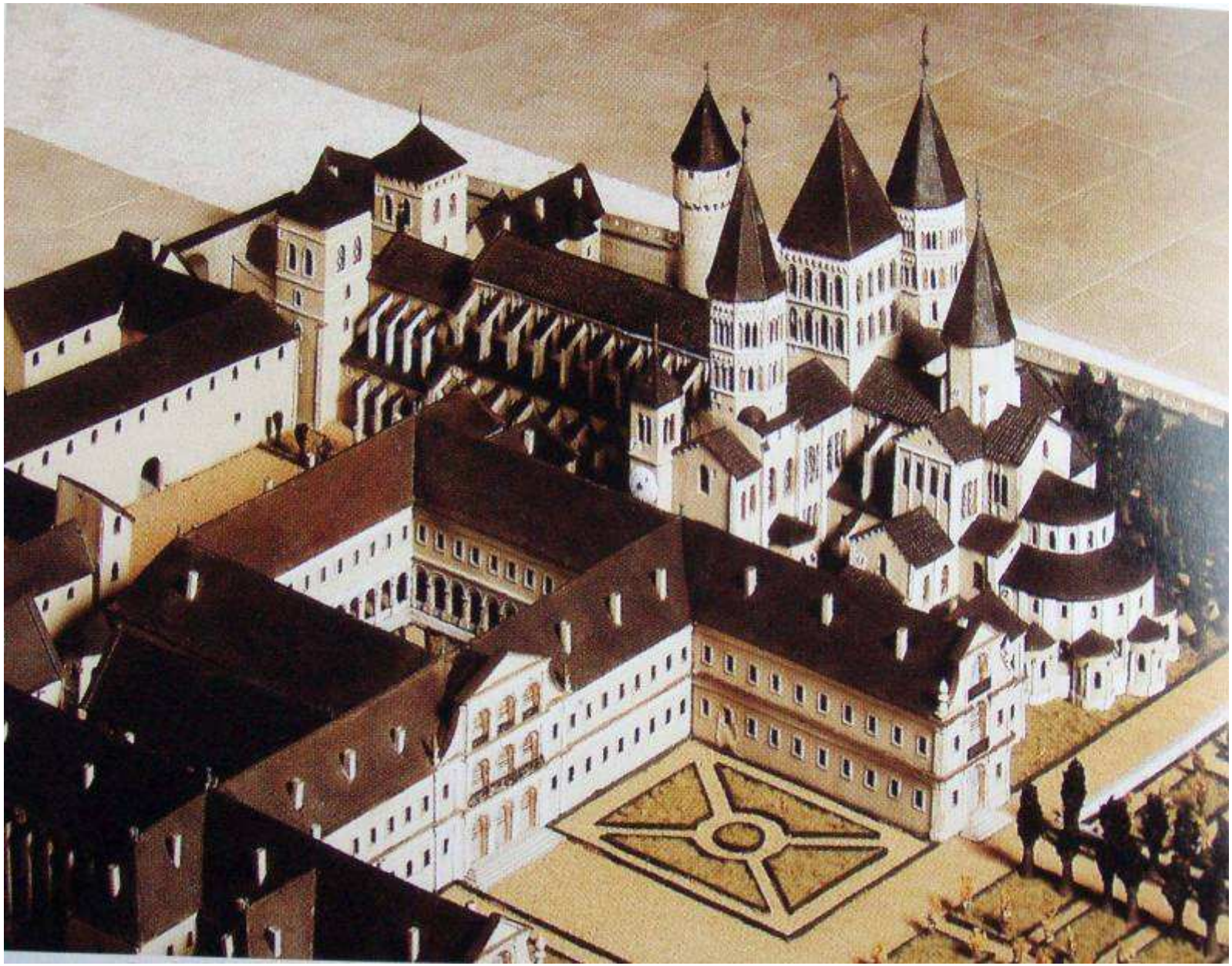

Burgundsko, Vezelay, exteriér, po 1120

Burgundsko, Vezelay, tympanon středního portálu, po 1120

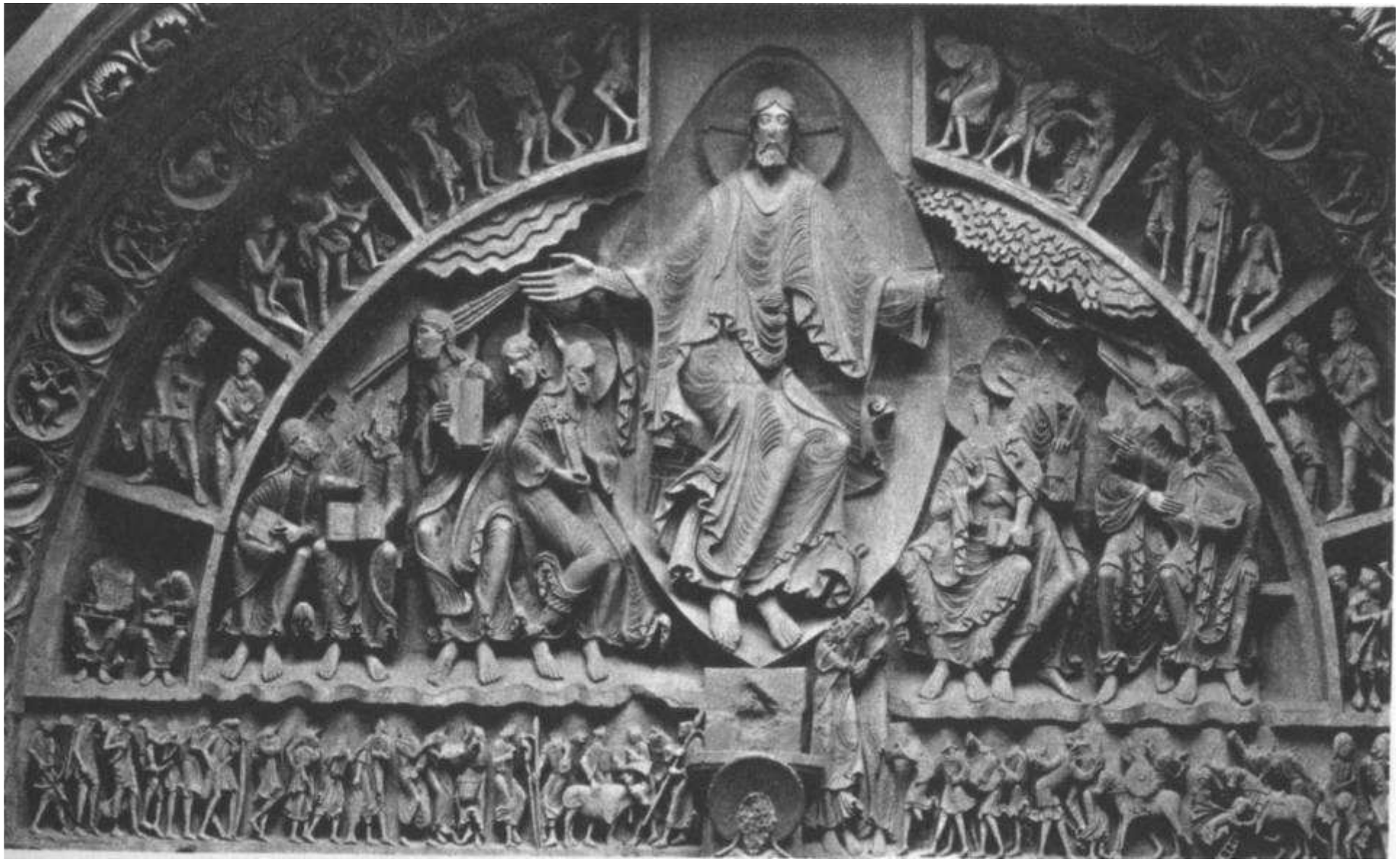

Francie, Cluny, rekonstrukce interiéru dle Conata

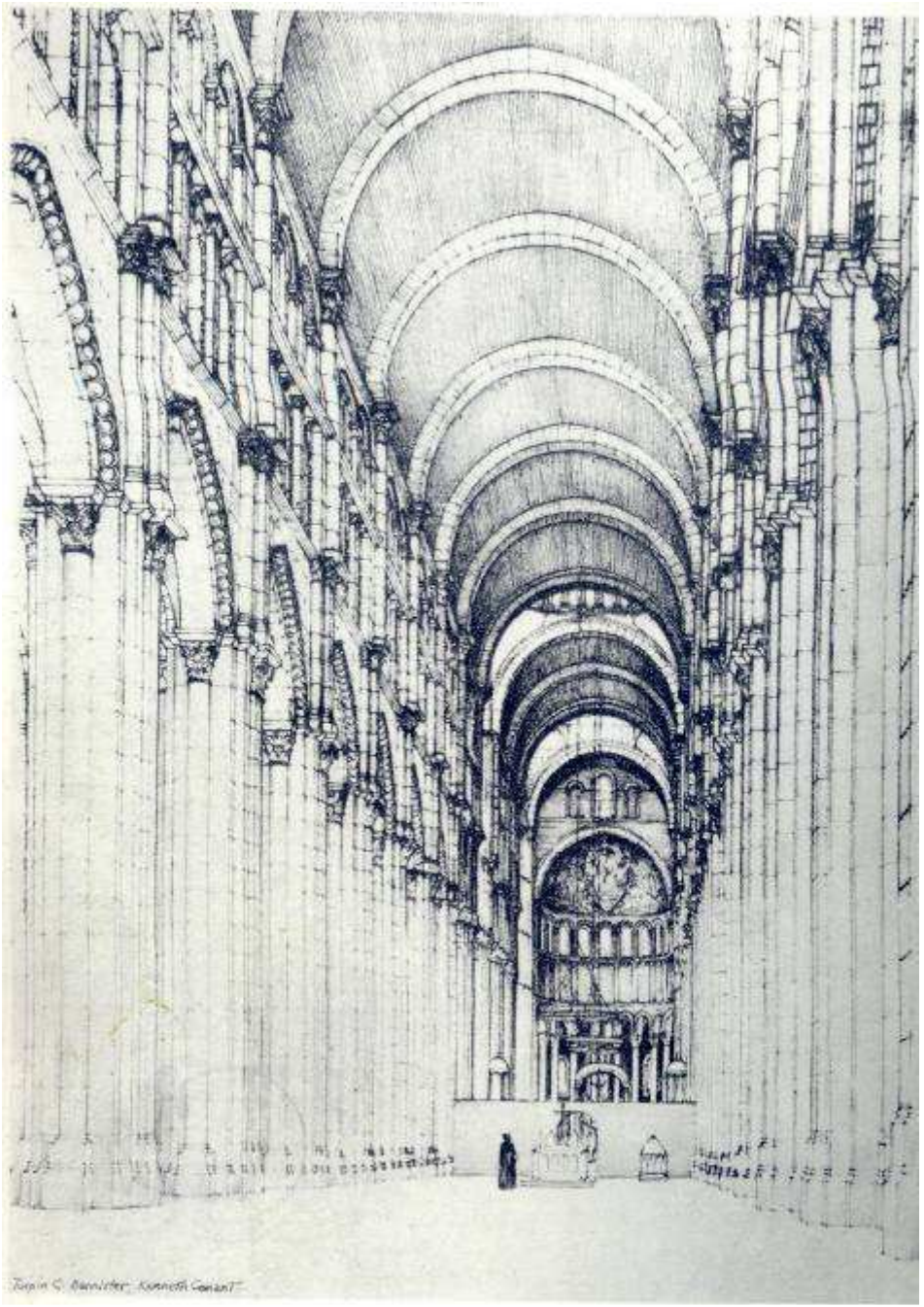

Francie, Cluny, hlavice z chóru, 1, 2, 3 tón gregoriánského chorálu

Francie, Cluny, půdorys klášterního komplexu

Cluny (Saône-et-Loire), bývalý klášterní kostel Saint-Pierre-et-Paul (Cluny III). 1089–1131 až 1132. Jižní transept

Půdorys celého areálu, rekonstrukce stavu kolem 1150

A Klášterní kostel
B Mariánská kaple
C Nemocnice
D Refektář (refektorium – jídelna)
E Spižírna a přípravna jídel
F Palácový dvůr
G, H, I Noclehárny a stáje
K Ubytovna noviců
L Hřbitovní kaple
M Přístavek k ložnici (?)
N Kaple pro opata

1 Starý kostel
1a Stará vstupní kaple (staré kostelní předsálí, tzv. galilaea)
2 Kapitulní síň
3 Hovorna
4 Mnišský sál
5 Dormitář v patře (ložnice mnichů v patře – dormitorium)
6 Latríny
8 Calefaktorium neboli ohřívárna
11 Zastřešená studna
12 Kuchyně mnichů
13 Kuchyně laiků
14 Zásobárna jídla
15 Prostor pro ošetření chudáků
19 Hřbitov
32 Pekárna
36 Ubytovna pro ženské návštěvy
37 Ubytovna pro mužské návštěvy
41 Konírna a sklad
42 Latríny

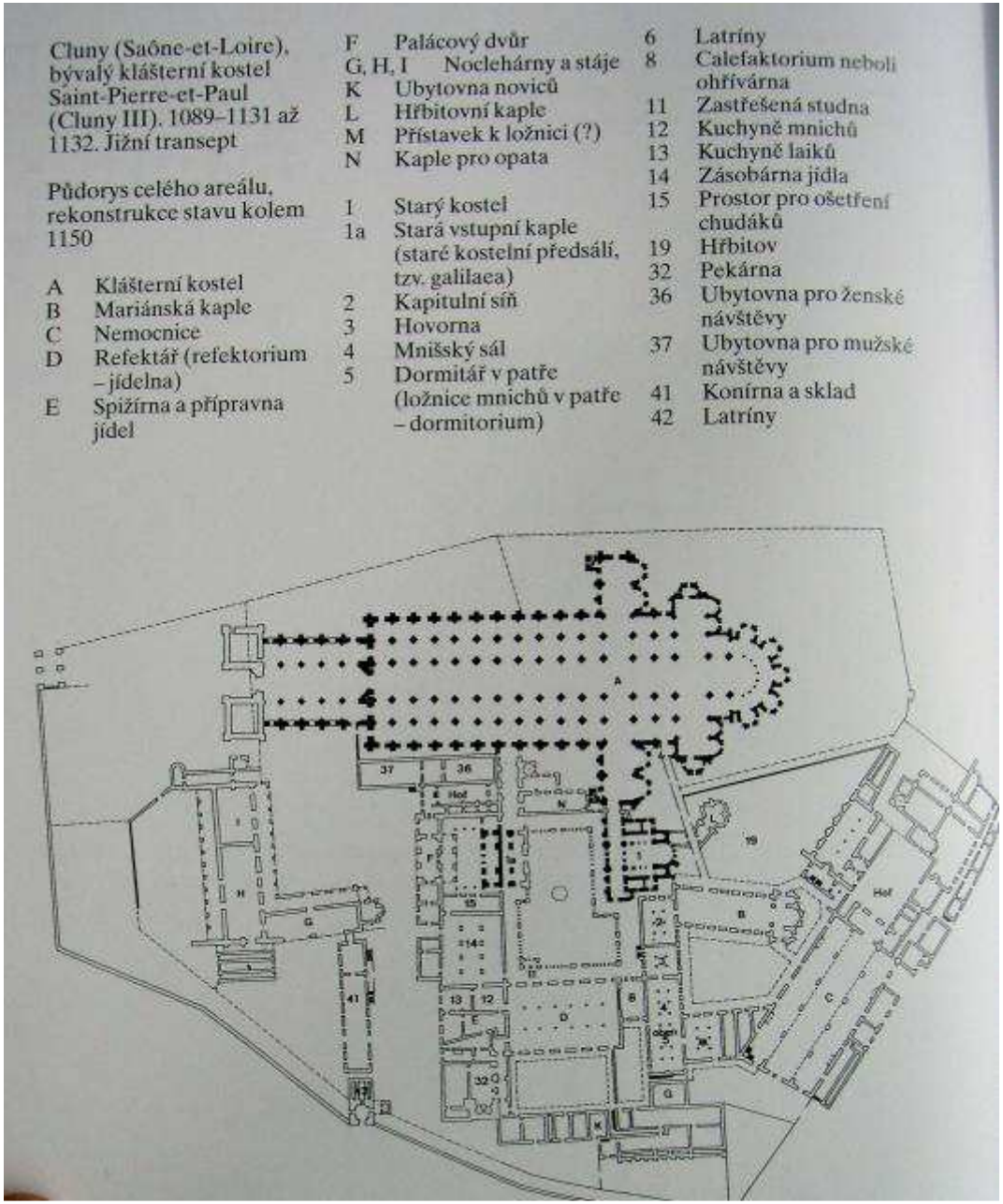

Burgundsko, Paray-le-Monial, 1.po. 12. stol

Poutní cesty v románské Evropě

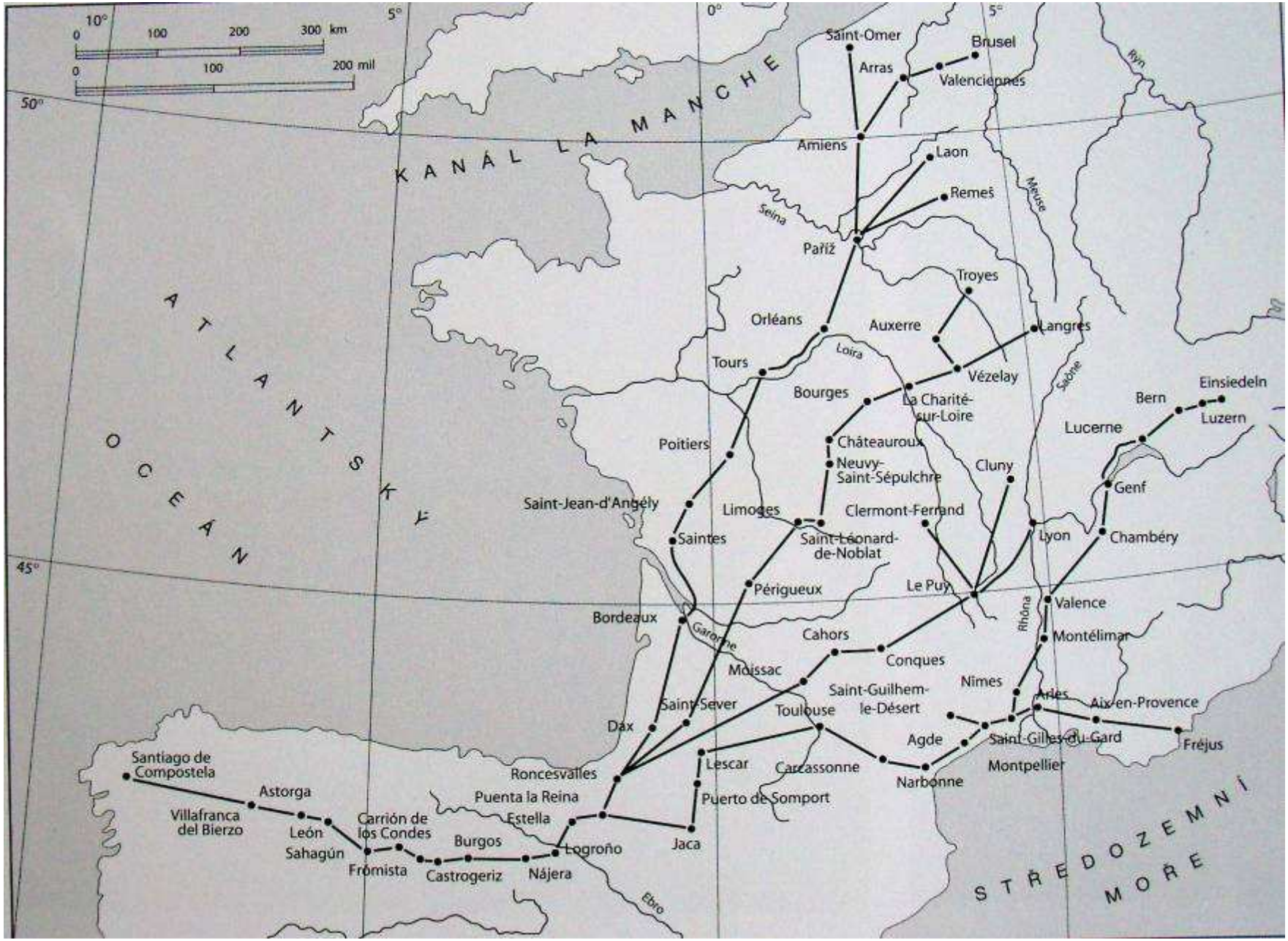

Provence, Arles, St. Trophime, 2. tř. 12.stol.

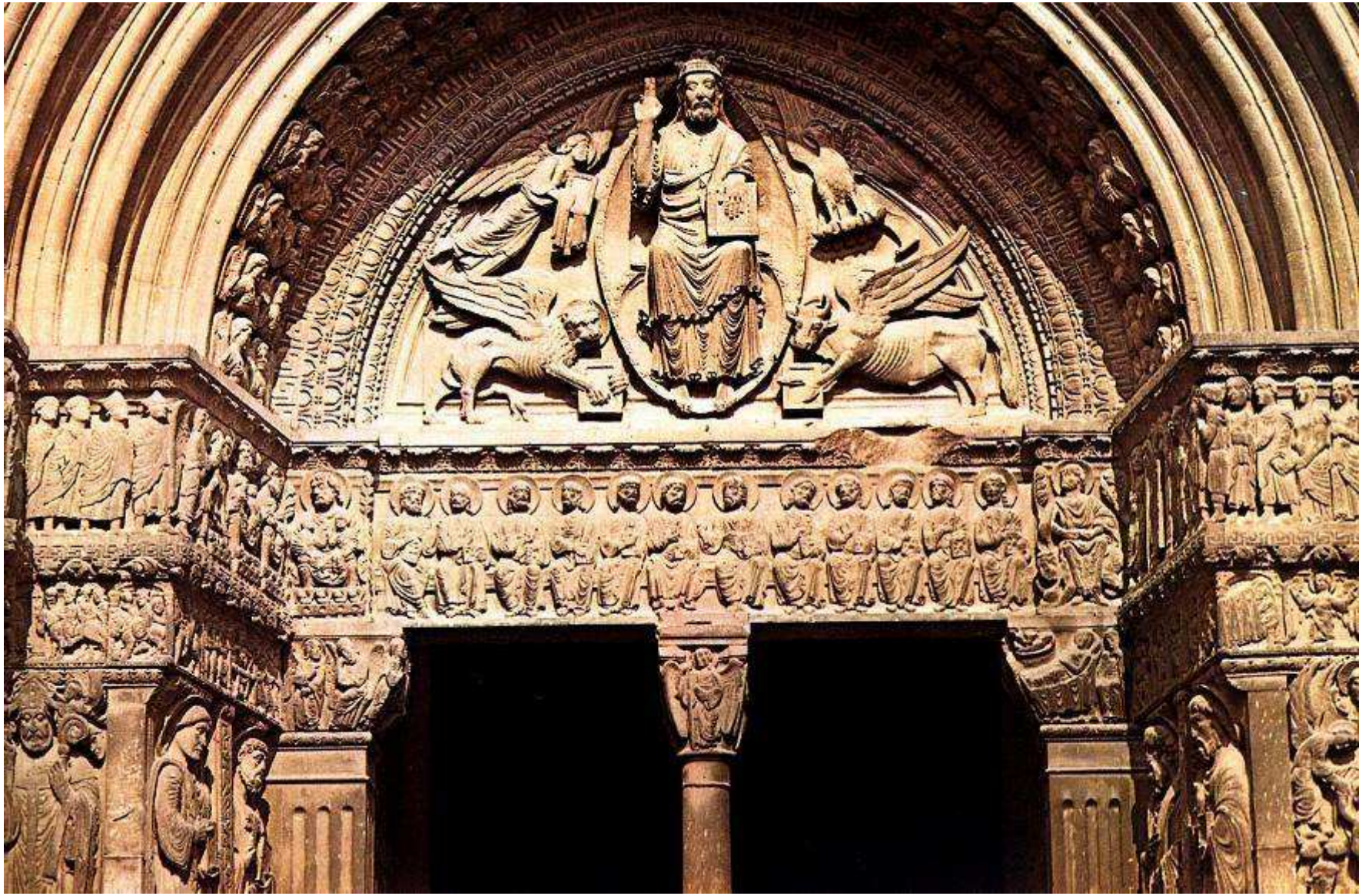

Provence, Arles, křížová chodba u St. Trophime

Provence, St. Gilles du Gard, 2. čtv. 12. stol.

Provence, St. Gilles du Gard, Saint-Giles, 2. čtv. 12. stol

Auvregne, Toulousse, St.Serin

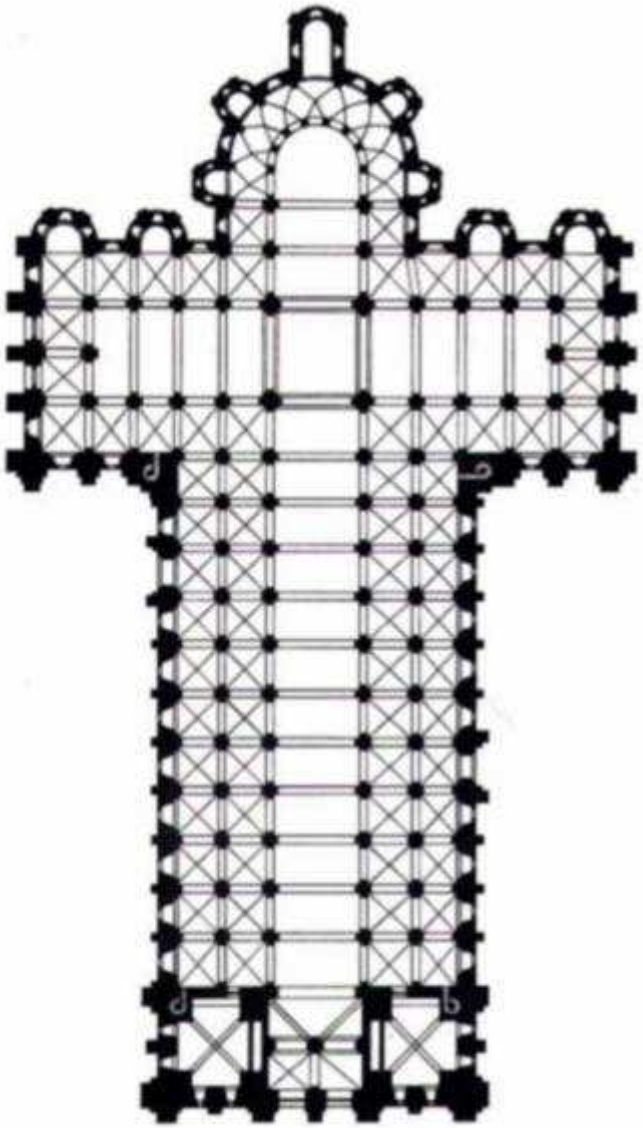

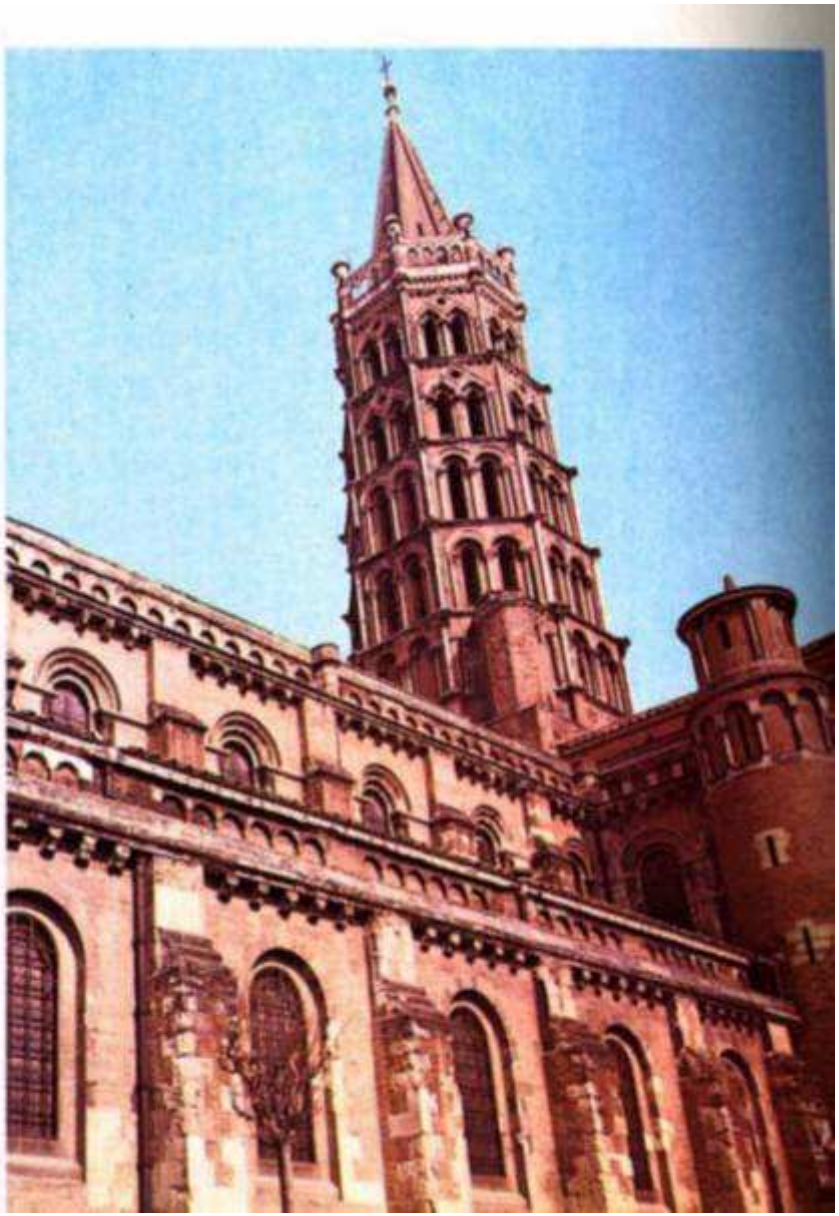

Moissac, Sain-Pierre, 1120-35

Vézelay, opatský chrám Sainte-Madelaine, hl. portál, 1125-30

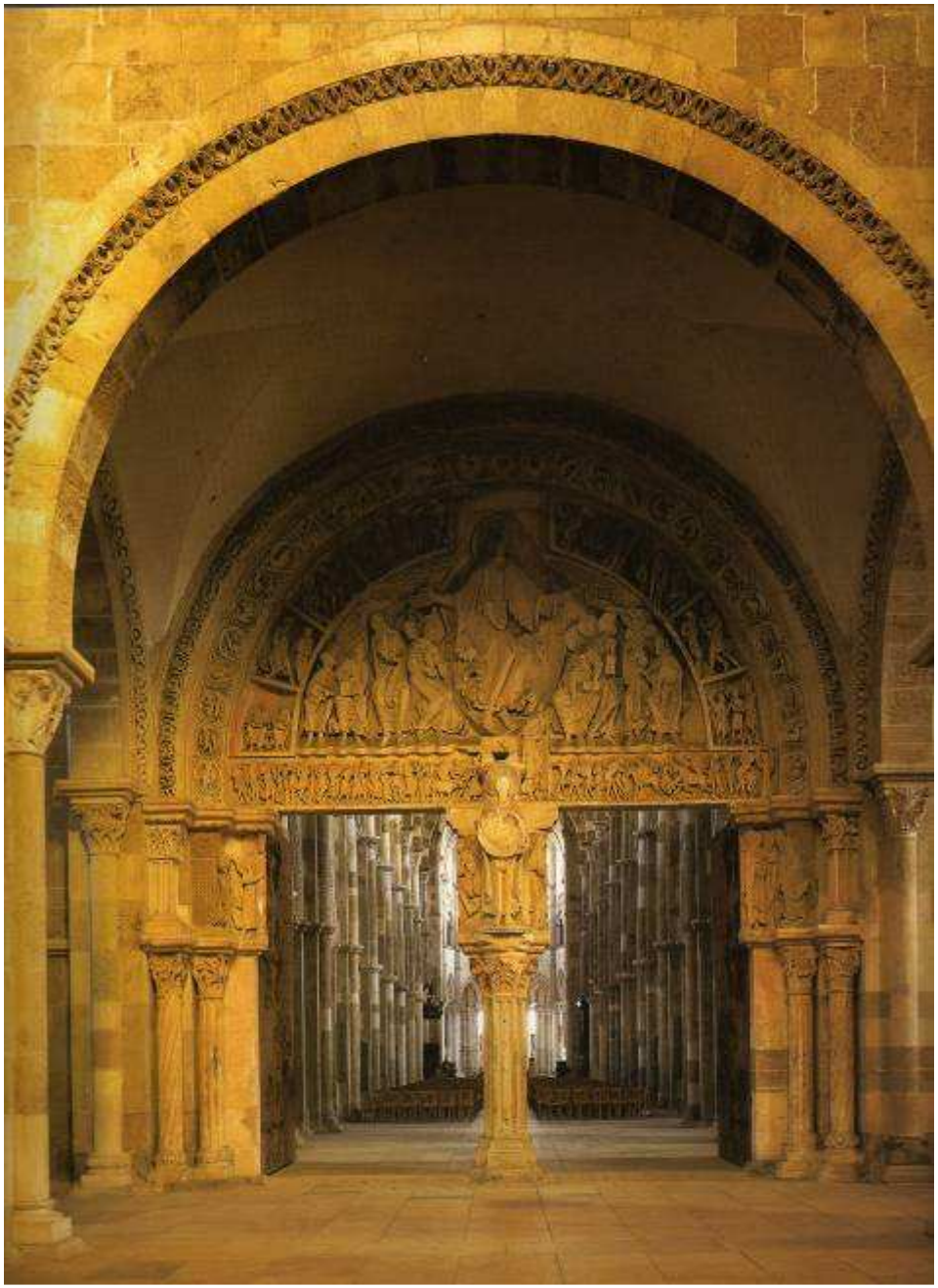

Vézelay, opatský chrám Sainte-Madelaine, hl. portál, detail překladu 1125-30

Autun – katedrála Saint-Lazare,
tympanon hl. portálu s Posledním soudem, 1130-45

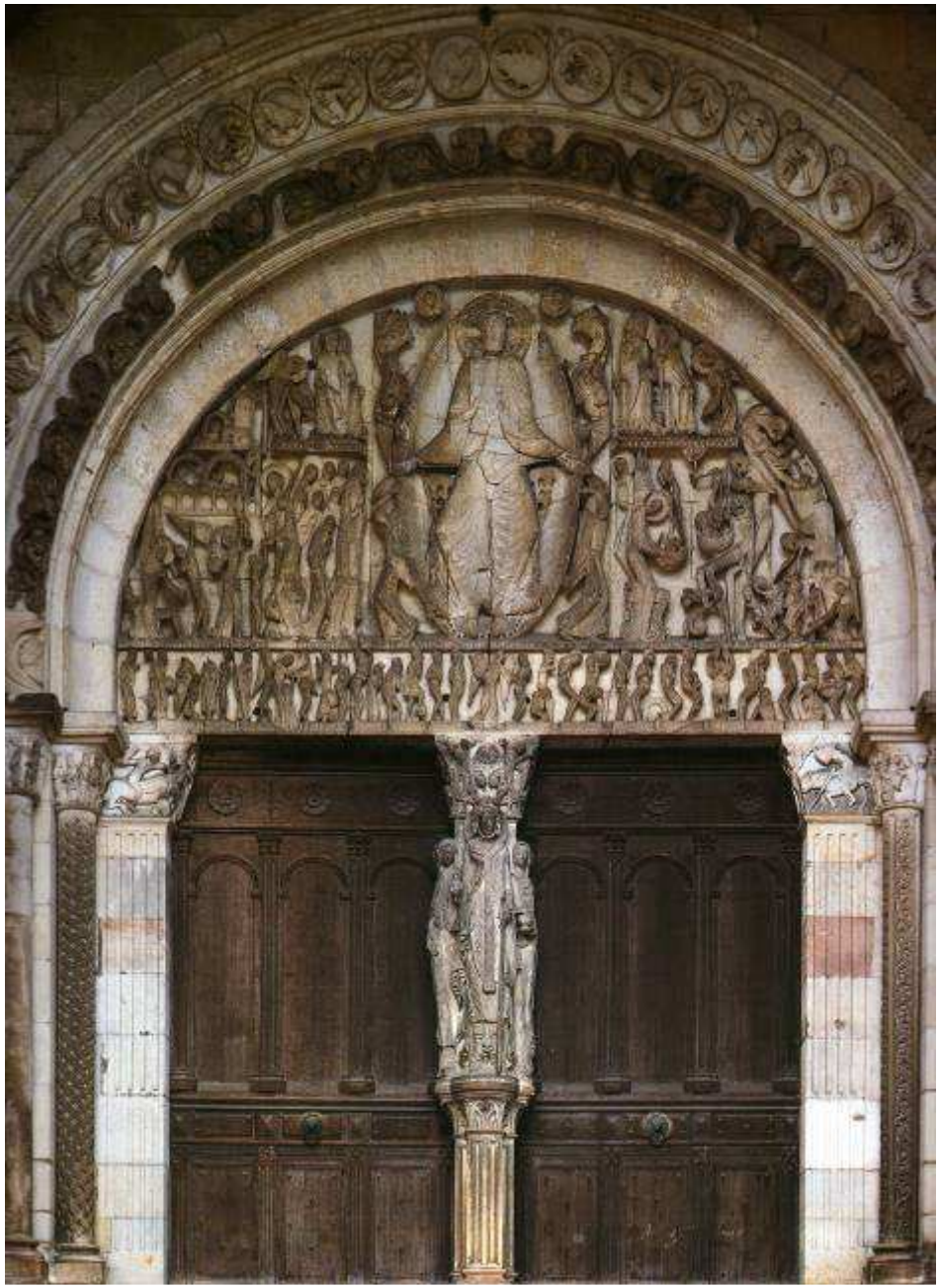

Autun – katedrála Saint-Lazare, tympanon hl. portálu s Posledním soudem - detail, 1130-45

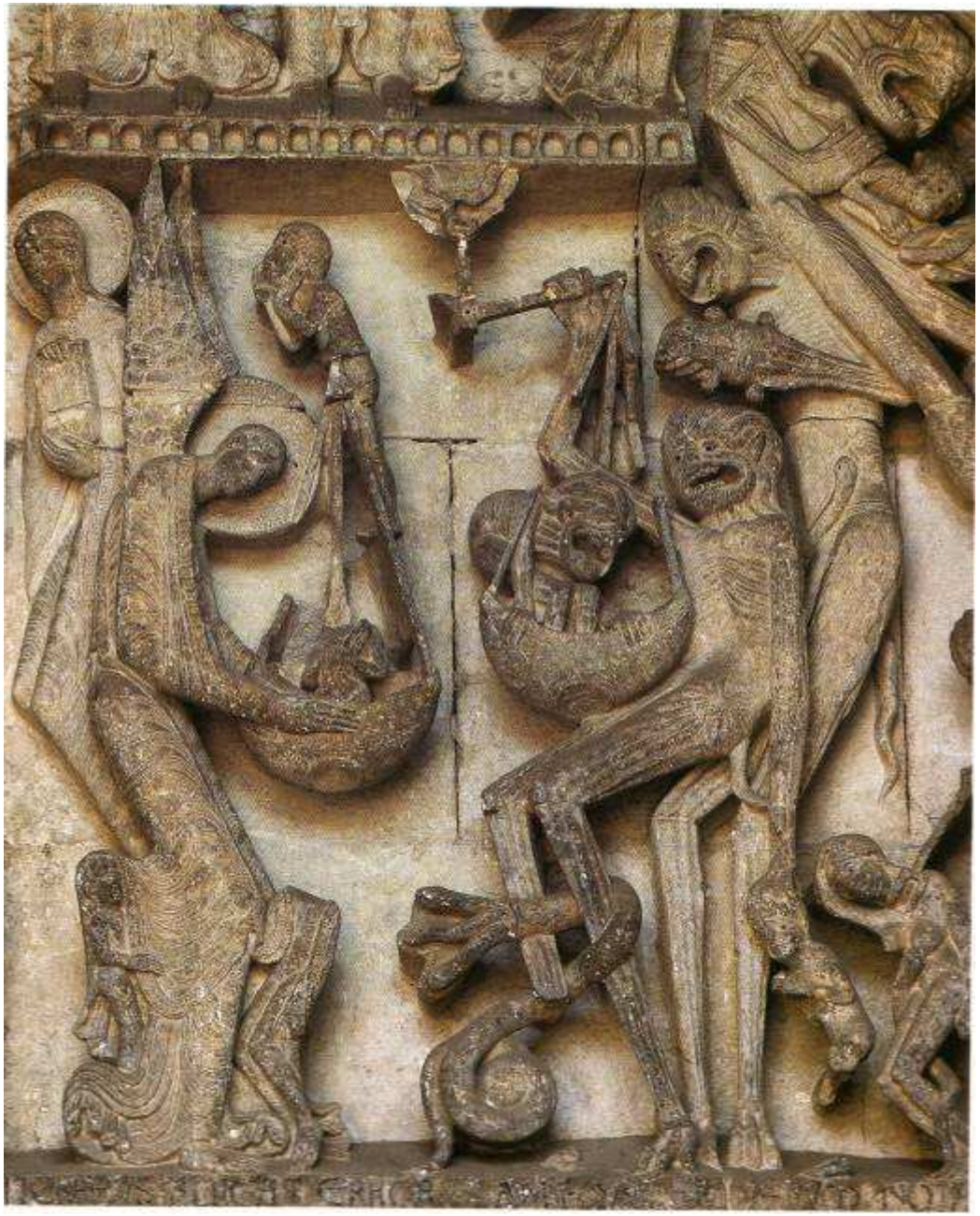

Autun – katedrála Saint-Lazare, hlavice v chóru, 1120-30
nahoře: Sen tří Mágů; dole: Útěk do Egypta, Sebevražda Jidášova

Bealieu-sur-Dordogne, opatský chrám sv. Petra, tympanon J. portálu, 1130-40

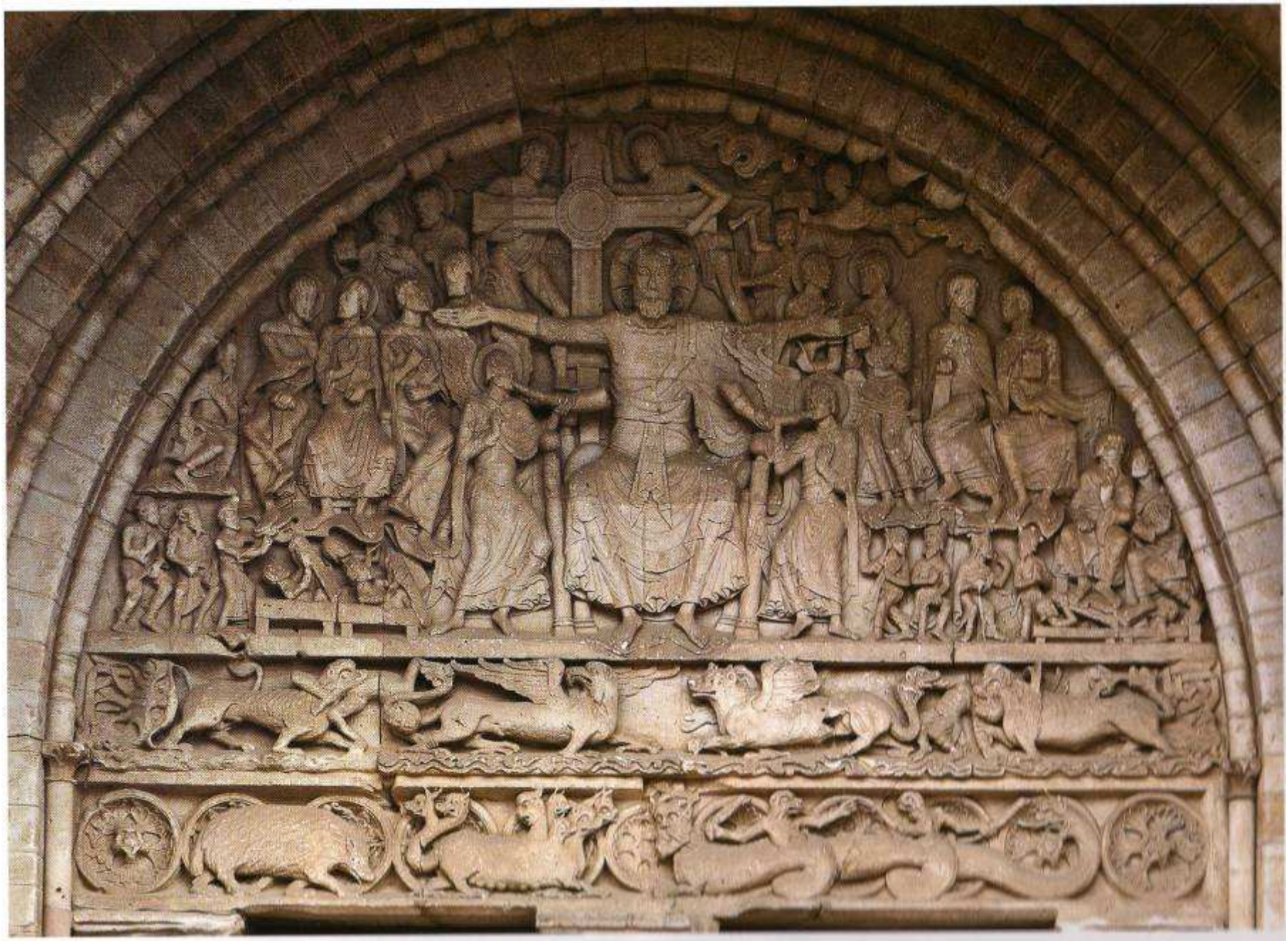

Conques-en-Rouergue, opatský chrám Sainte-Foy, tympanon Z. portálu s Posledním soudem, 2. čtvrtina 12. století

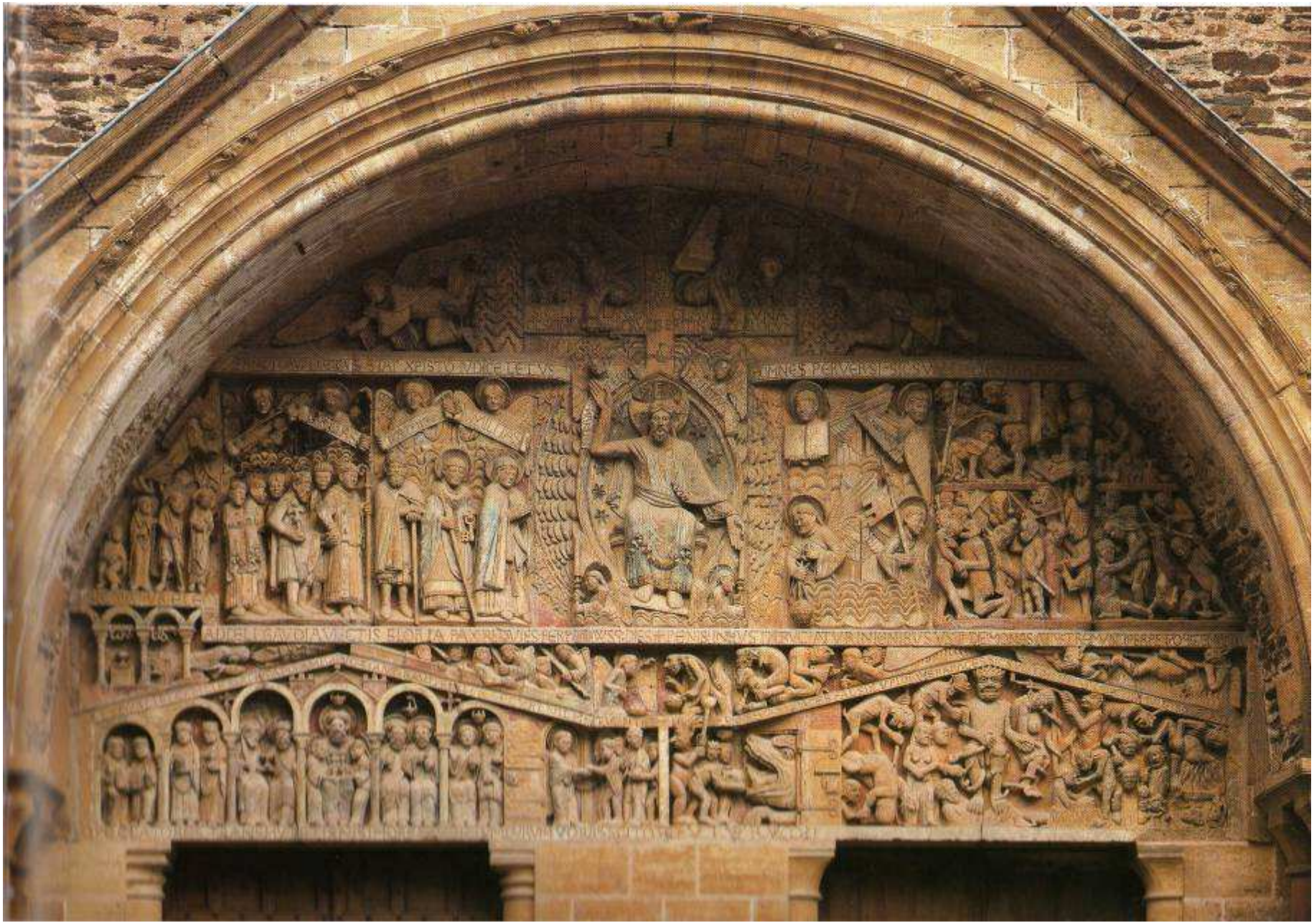

Angoulême (Charente) – katedrála sv. Petra,
Z. průčelí, kol. 1136

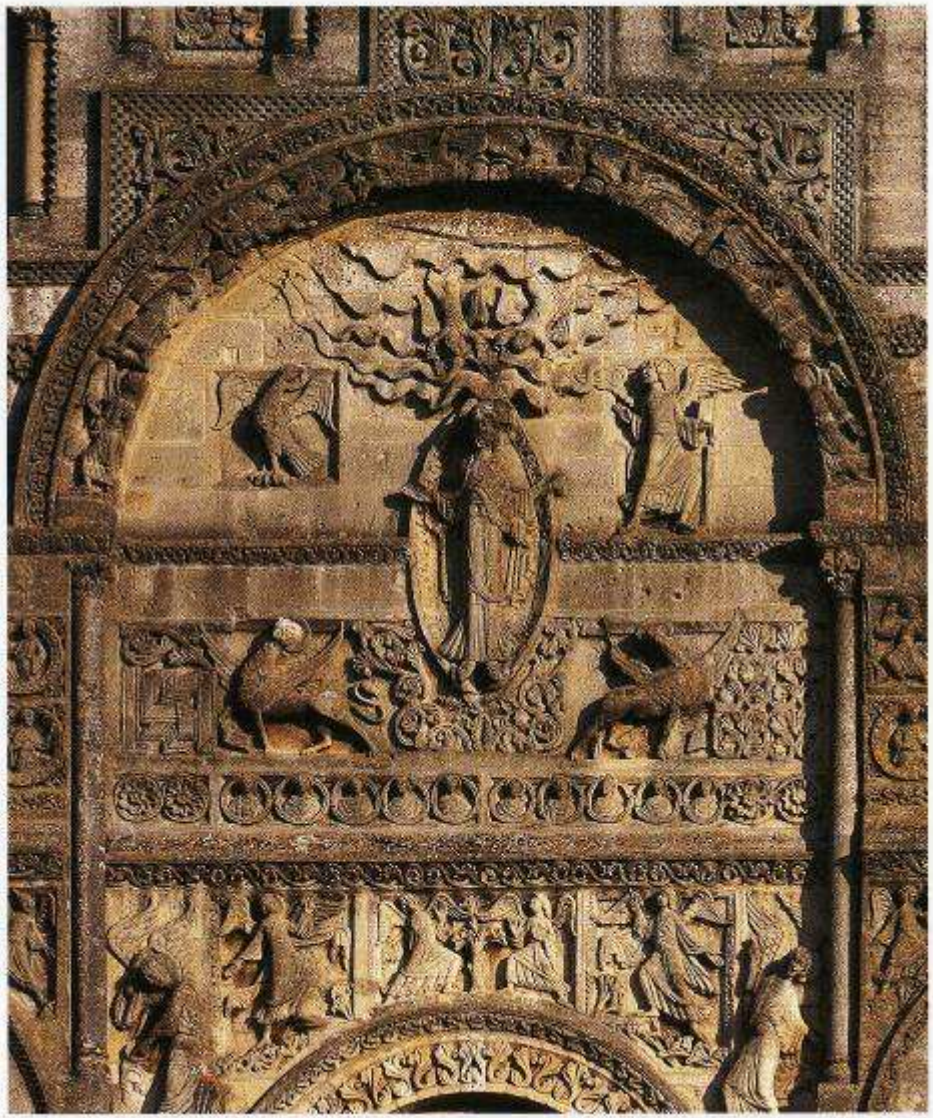

Angoulême (Charente), cathedral of Saint-Pierre. Central arcade in the upper storey of the west façade: Ascension. *c.* 1136

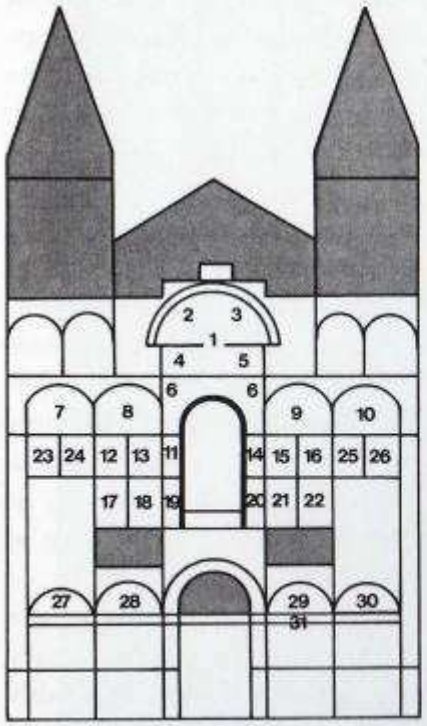

Angoulême (Charente), cathedral of Saint-Pierre. Scheme of the façade (according to Droste):

1 Christ in the mandorla
2 Eagle = the Evangelist John
3 Angel = the Evangelist Matthew
4 Winged lion = the Evangelist Mark
5 Winged ox = the Evangelist Luke
6 Angels
7–10 The Elect
11 Mother of God
12–22 Apostles
23 The Damned
27–30 Apostles
31 Mounted battle (illustration of the Song of Roland?)

Poitiers, Notre Dame, kol. pol. 12. stol.

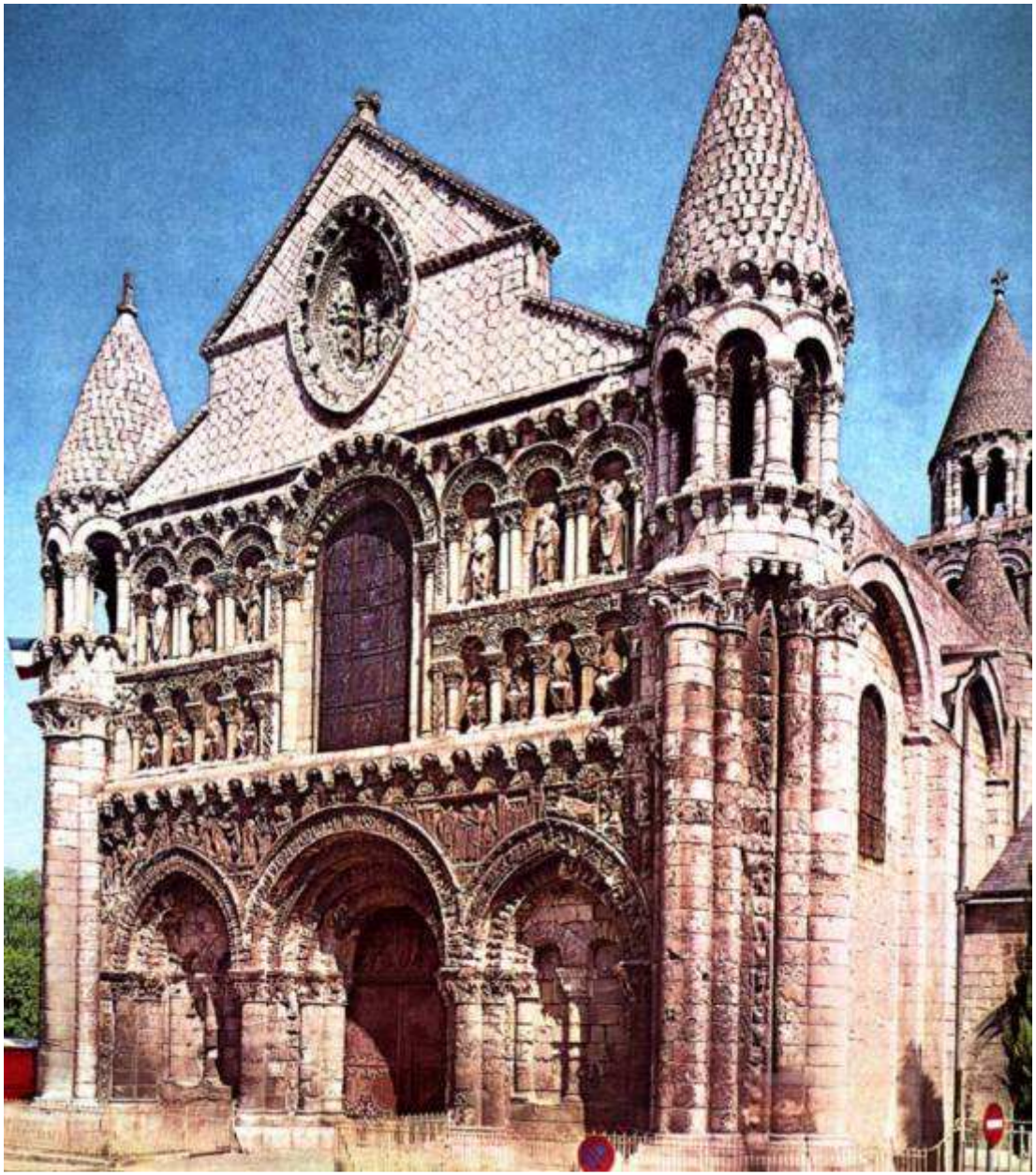

Perigueux, Saint Front, kol. 1120

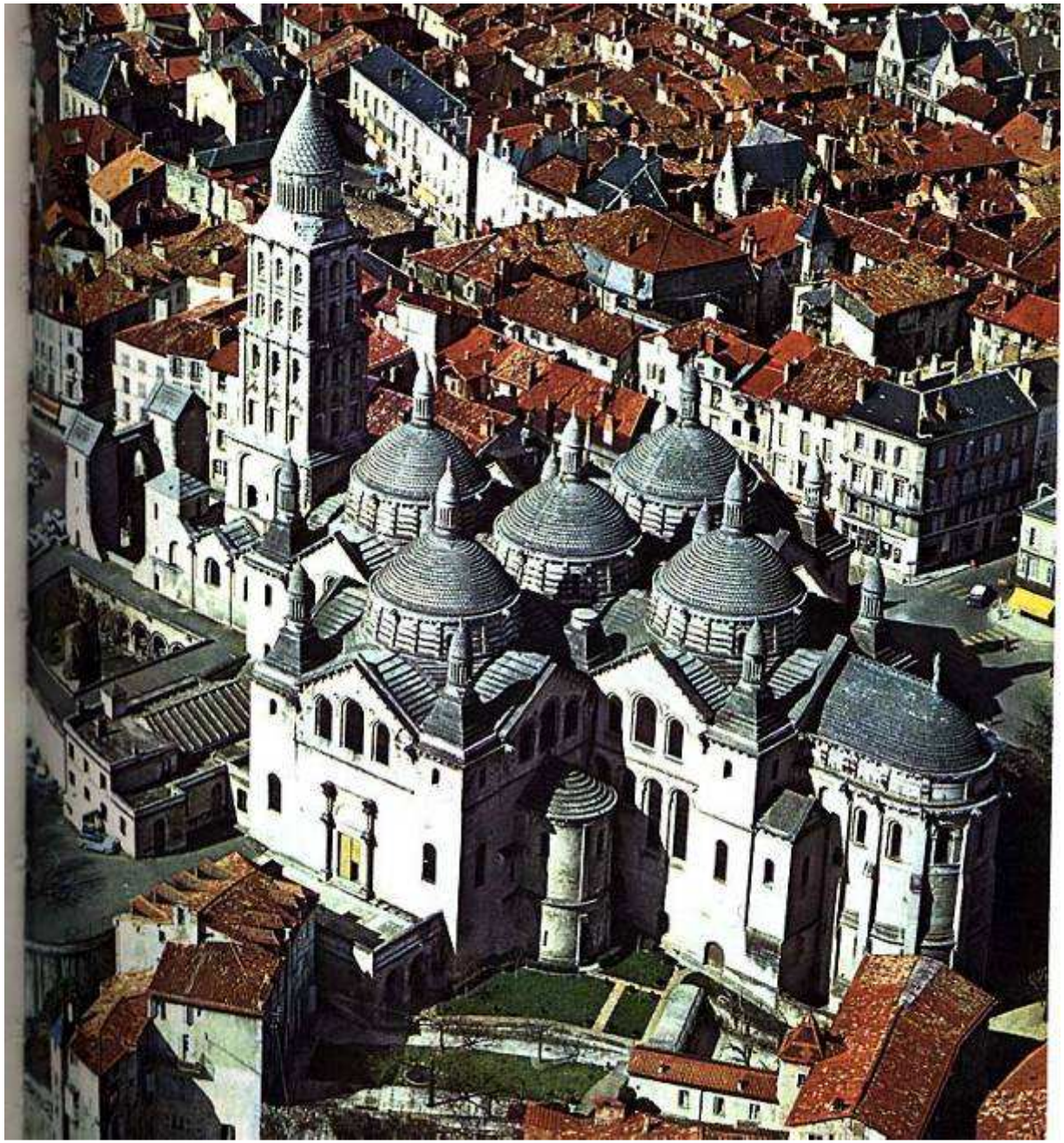

Dóm ve Špýru, kol. 1082.

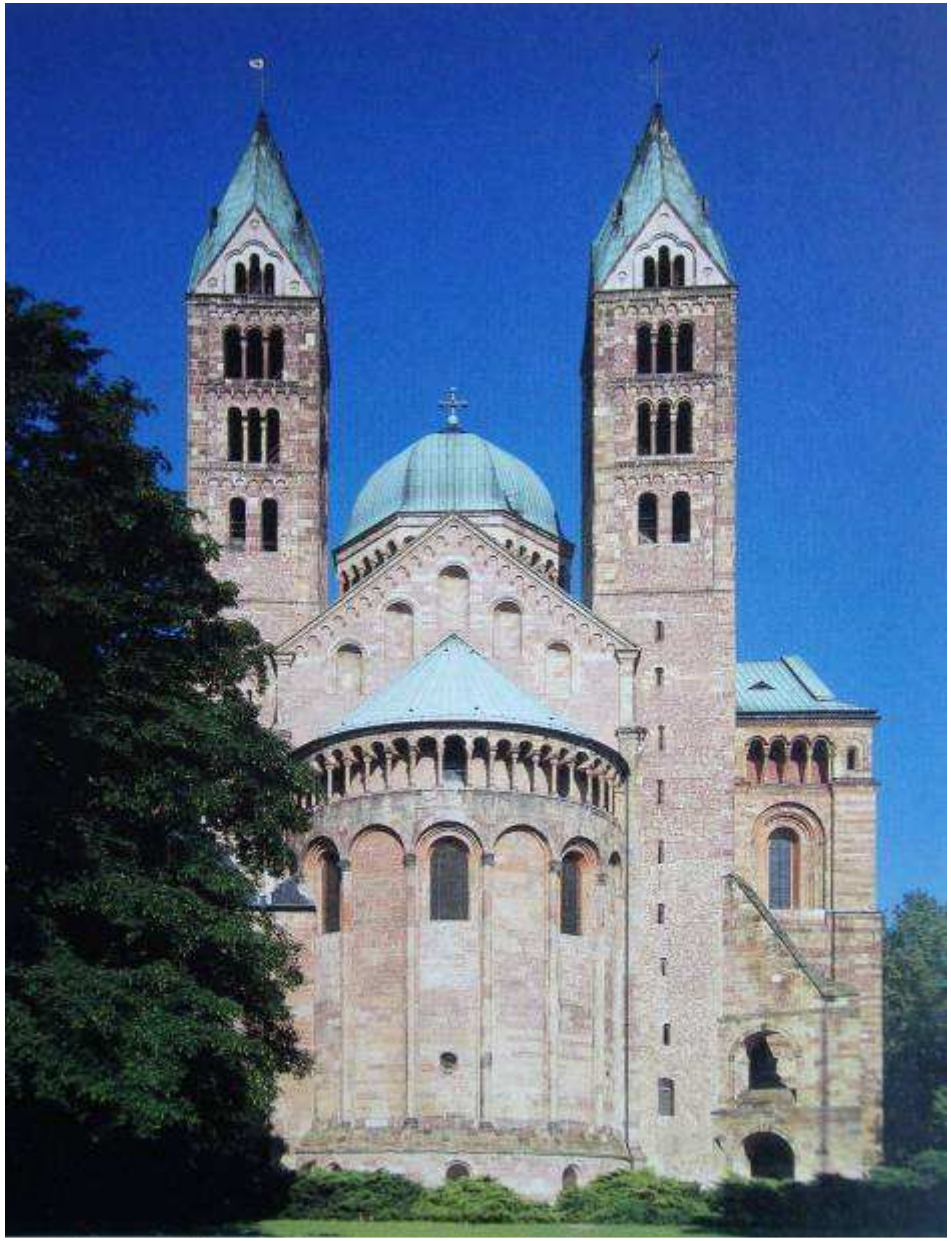

Genrode, kostel sv. cyriaka, první pol. 12. stol.

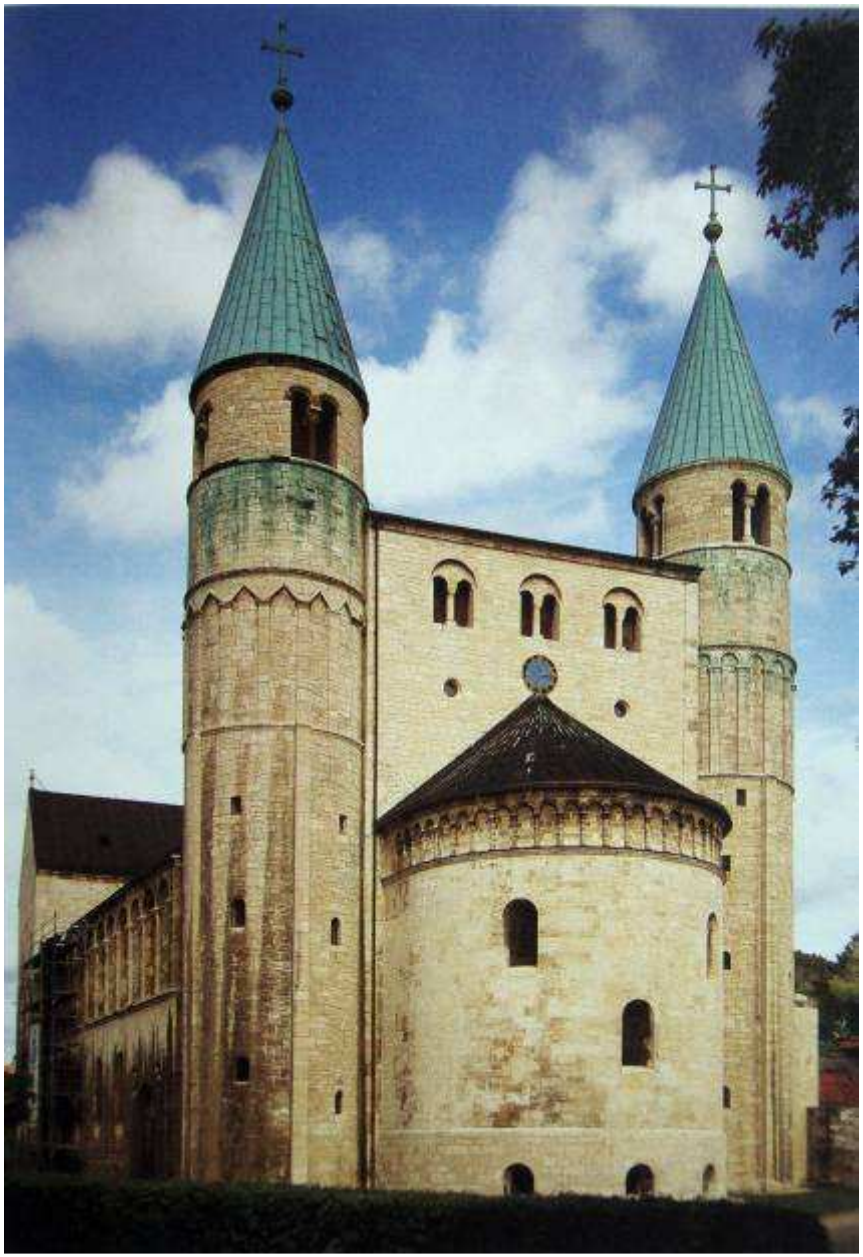

Špýr, kostel Panny Marie a sv. Štěpána, 1027-1030

Hildesheim, kostel sv. Michala, 1010-1033

Soest, kolegiátní kostel sv. Patrokola, kol. 1220

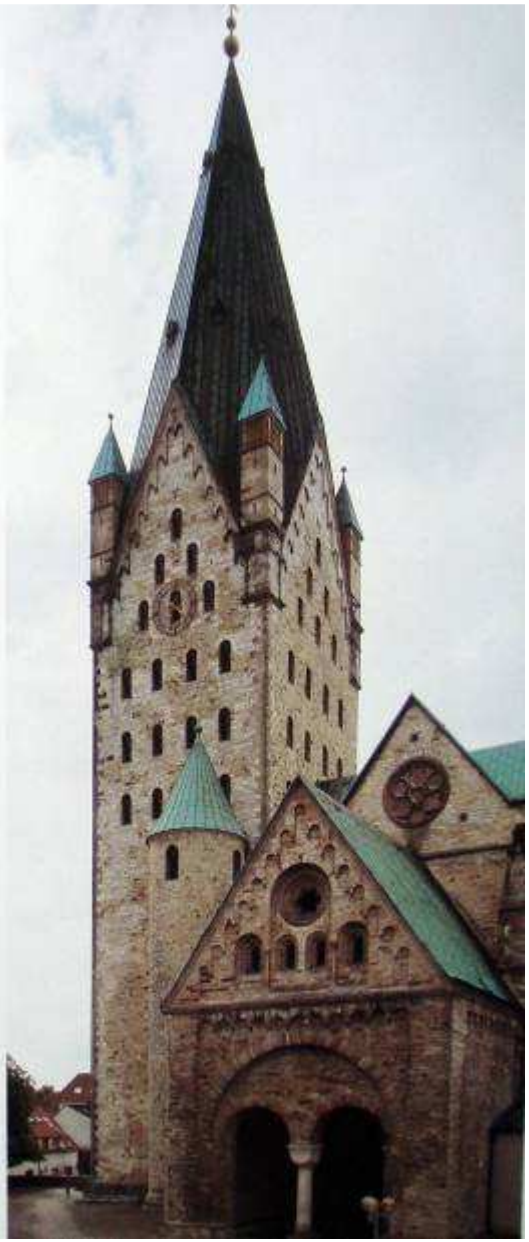

Paderborn, katedrála Panny Marie, sv. Liboria a Kiliána, kol. 1220

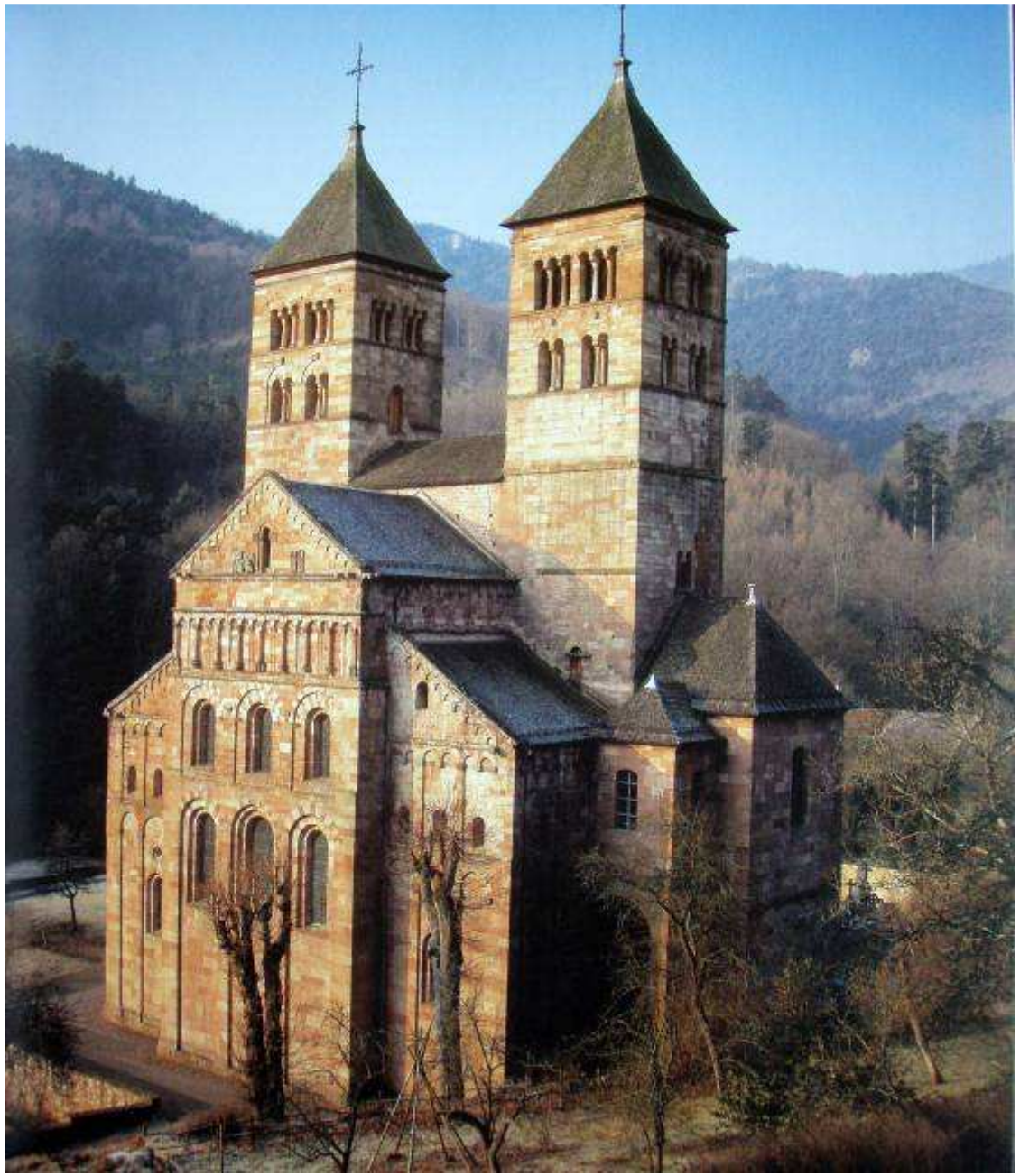

Murbach, Alsasko, klášterní kostel, 1130

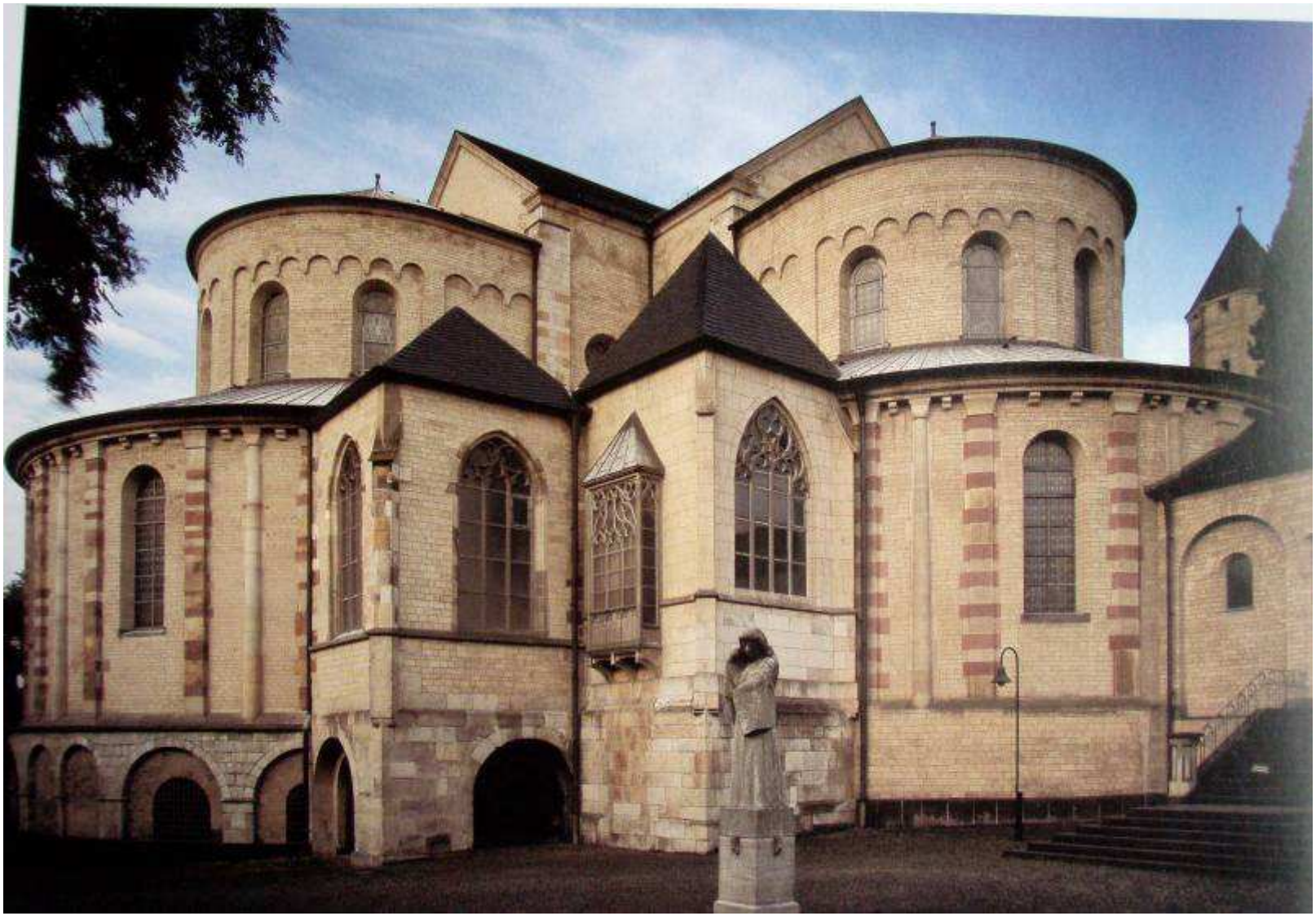

Kolín nad Rýnem, kostel Panny Marie na Kapitolu, 1040-1049

Maria Laach, benediktýnský klášter, 1157-1177

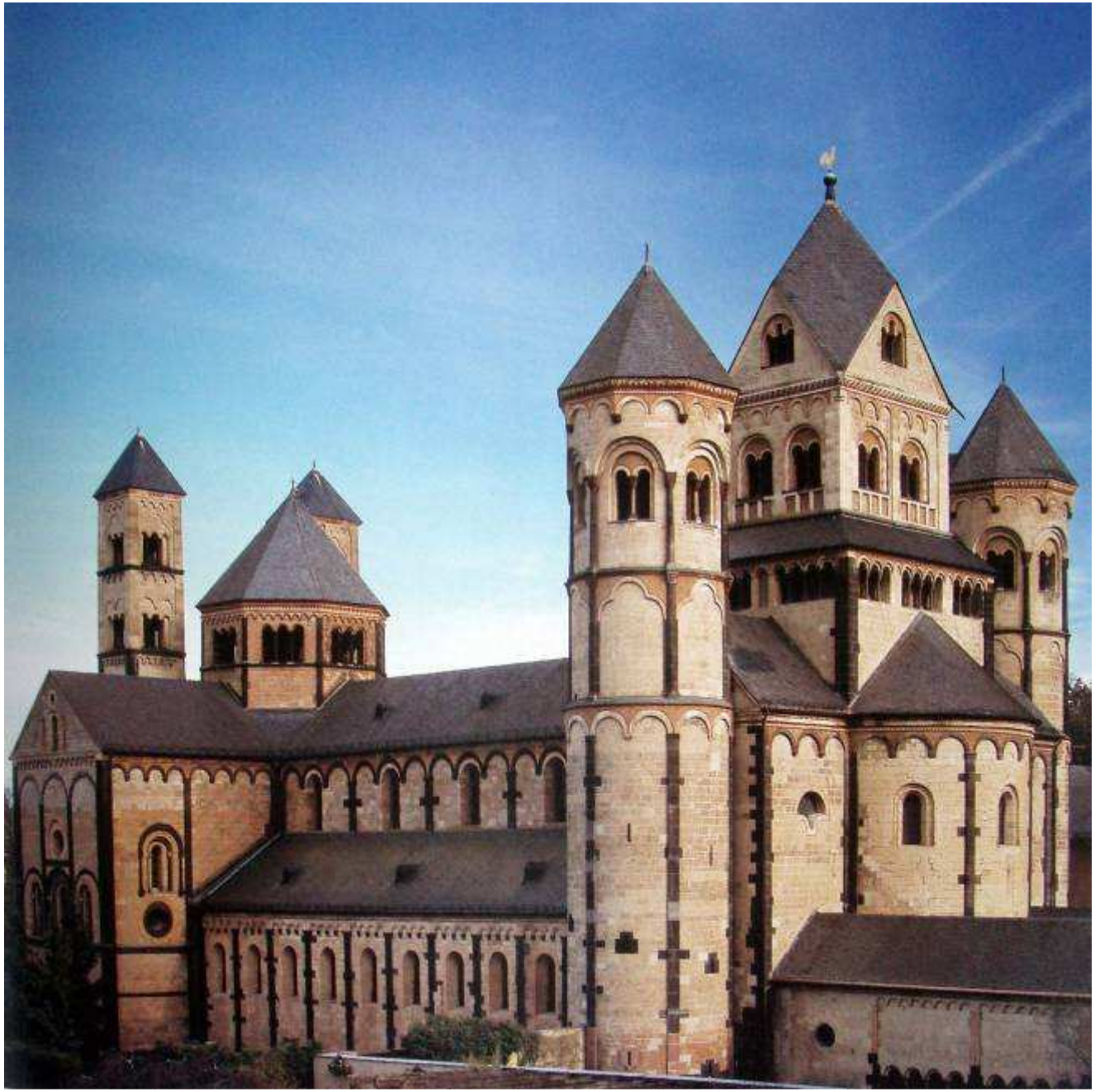

Limburk nad Lahnou, kostel sv. Jiří a sv. Mikuláše, 1215-1235

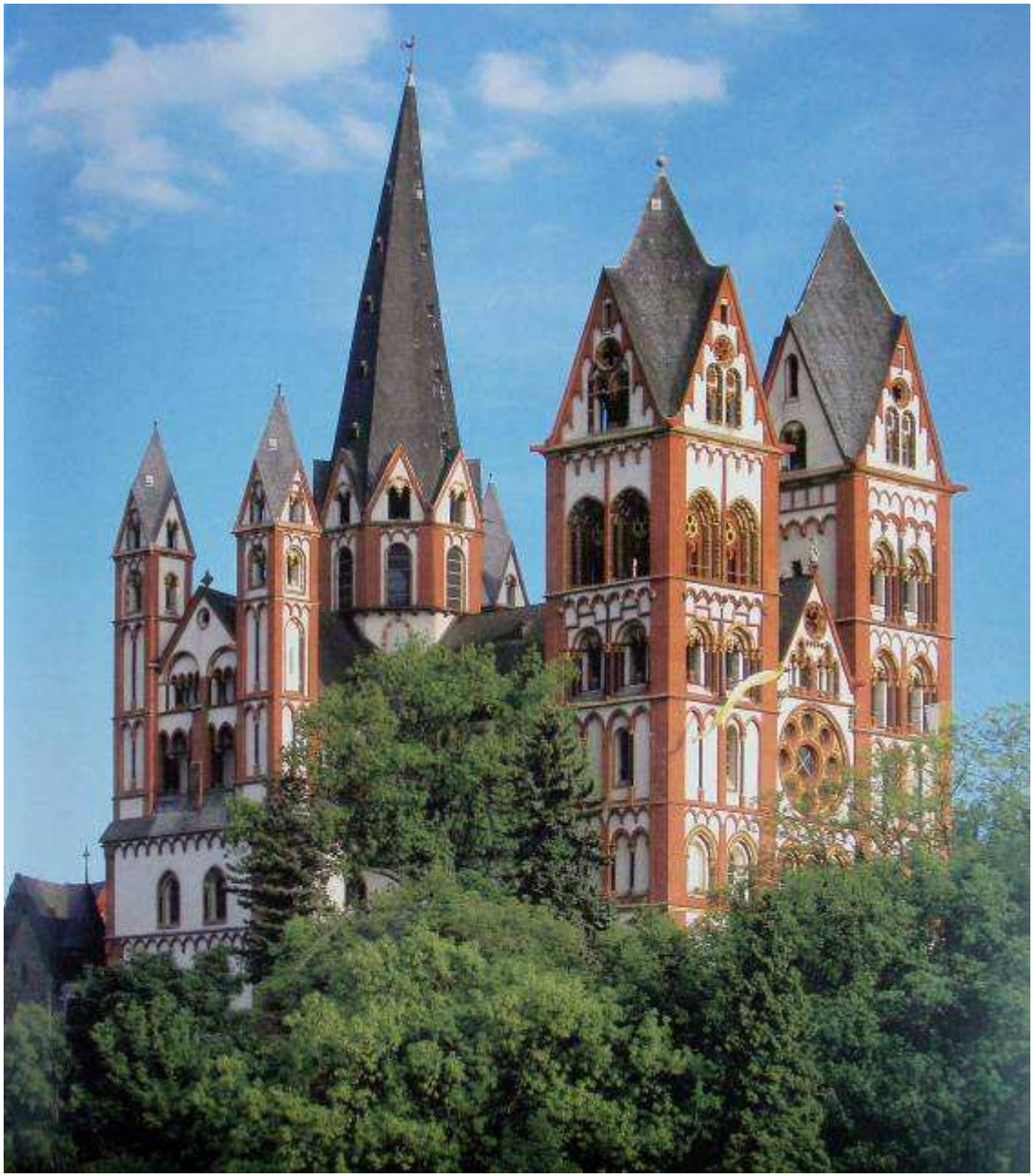

Worms, katerála sv. Petra, konec 12. stol.

Kolín nad Rýnem, Sv. Martin Veliký, 1150-1172

Maulbronn, cisterciácký klášter, druhá pol. 12. strol.

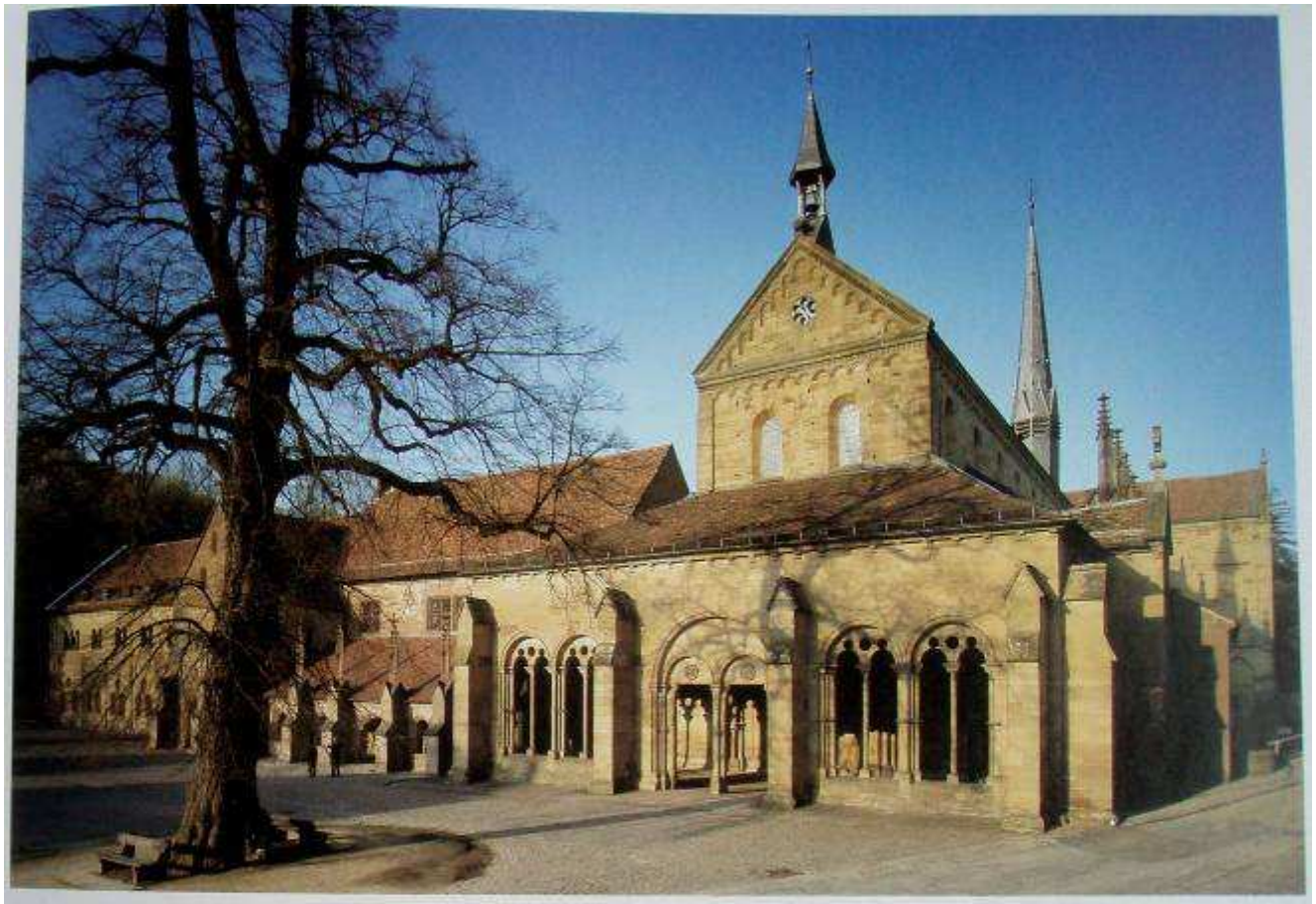

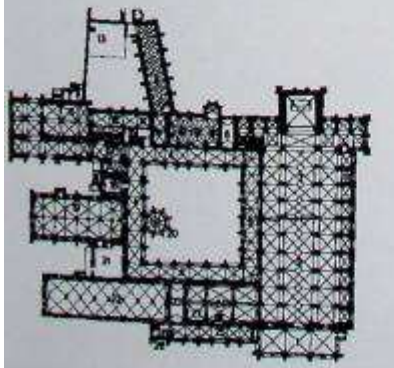

Maulbronn, půdorys opatského kostela (vlevo) a interiér vstupní kaple (vpravo)

Goslar, císařský palác, 11. 13. stol.

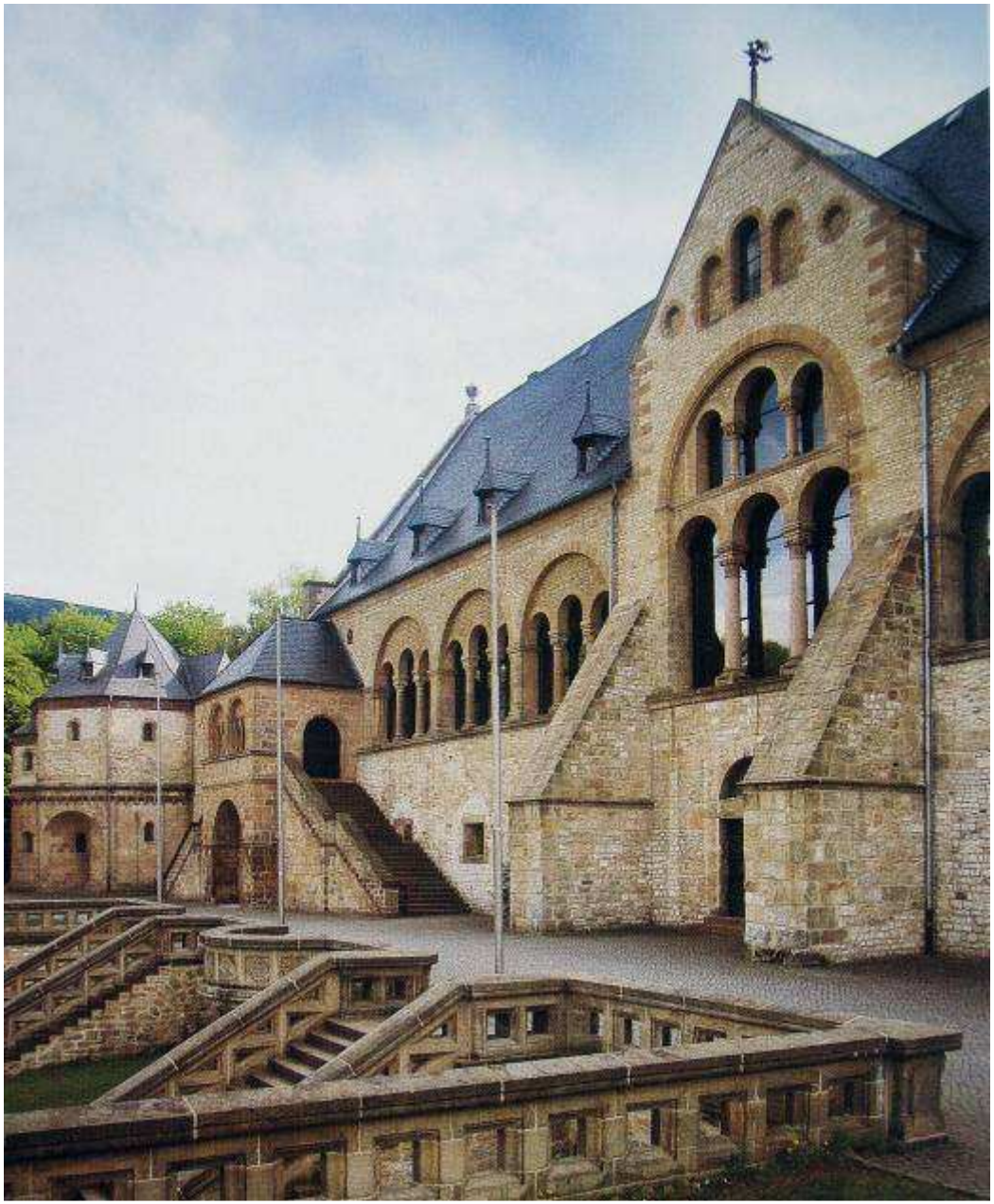

Karden., dům s lodžií, kol. 1250

Ribeauville, Ulrichsburg, poč. 12. a 13. stol.

Trifels v Annweileru, 12.-13. stol.

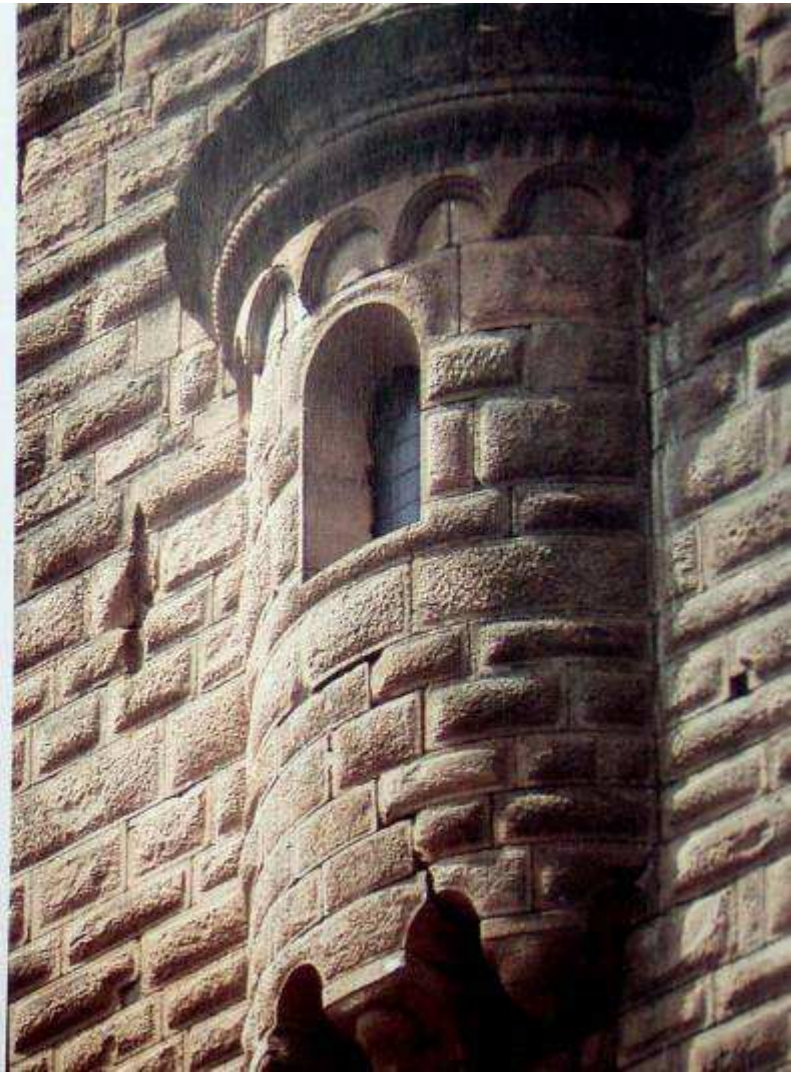

Vigolo Marchese, klášter a baptisterium San Giovanni, 1008

Basilej – Minstr Panny Marie, Gallova brána,
konec 12. století

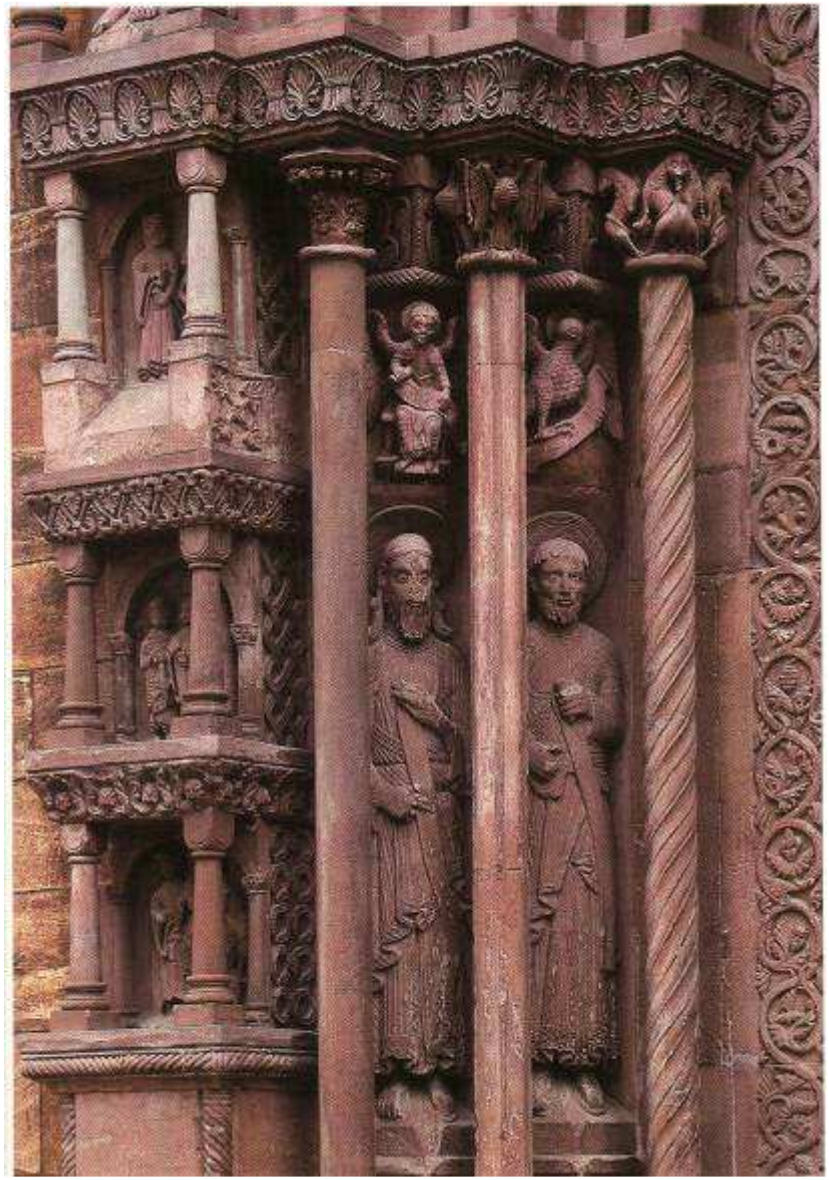

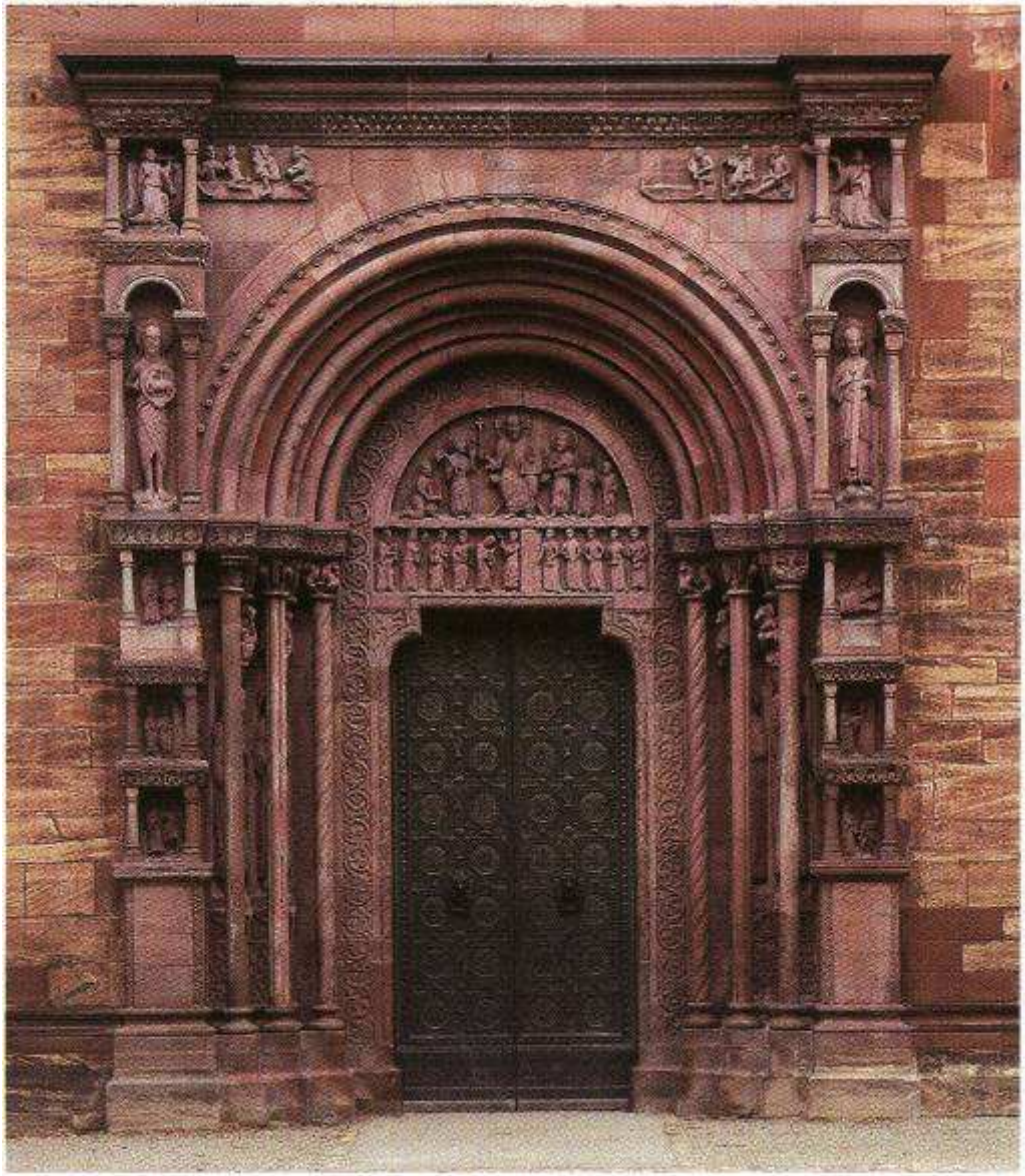

Řezno, benediktinské opatství, kostel sv. Jakuba,
S. portál, c. 1190

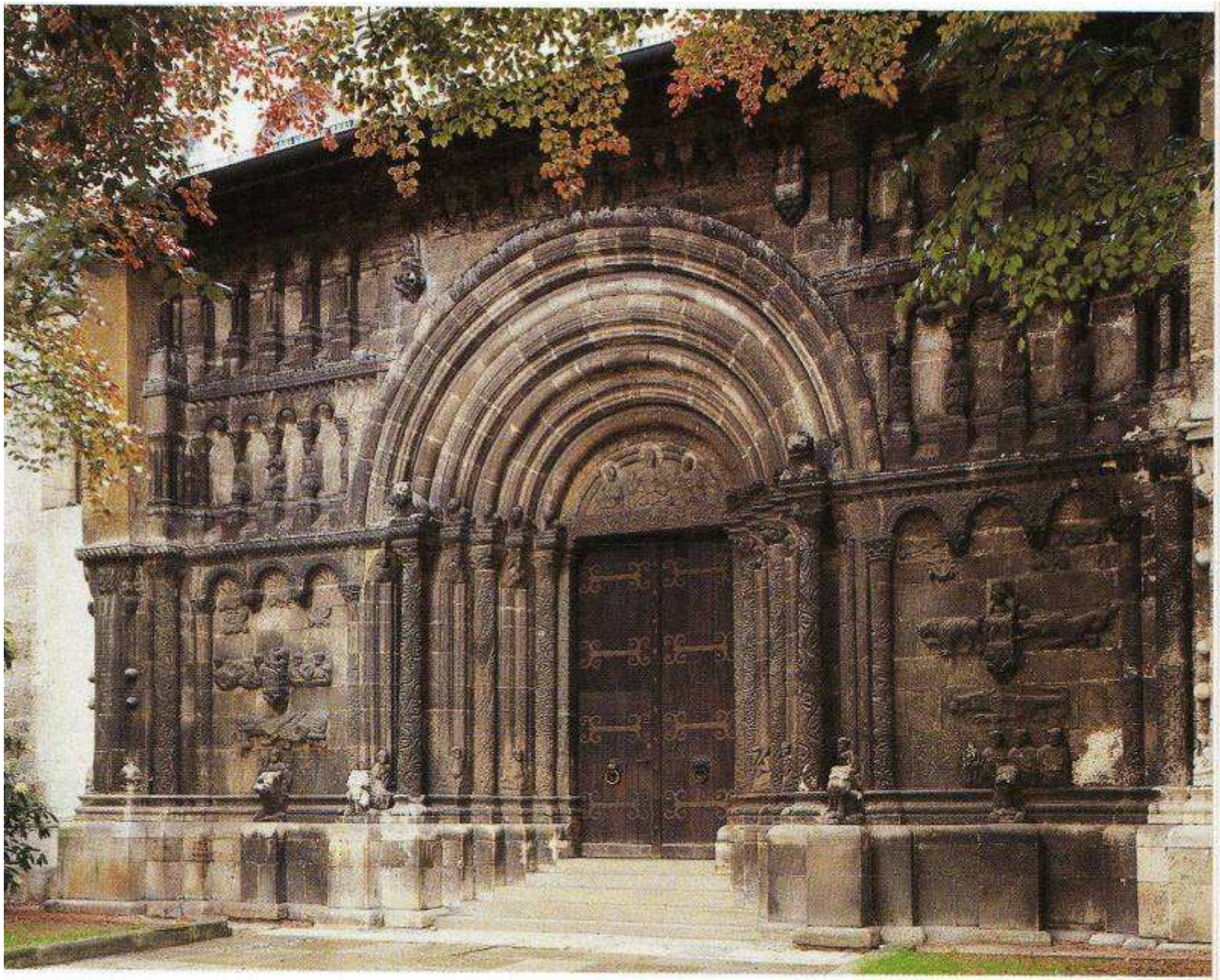

Freiberg, Minstr Panny Marie, Zlatá brána, c. 1230

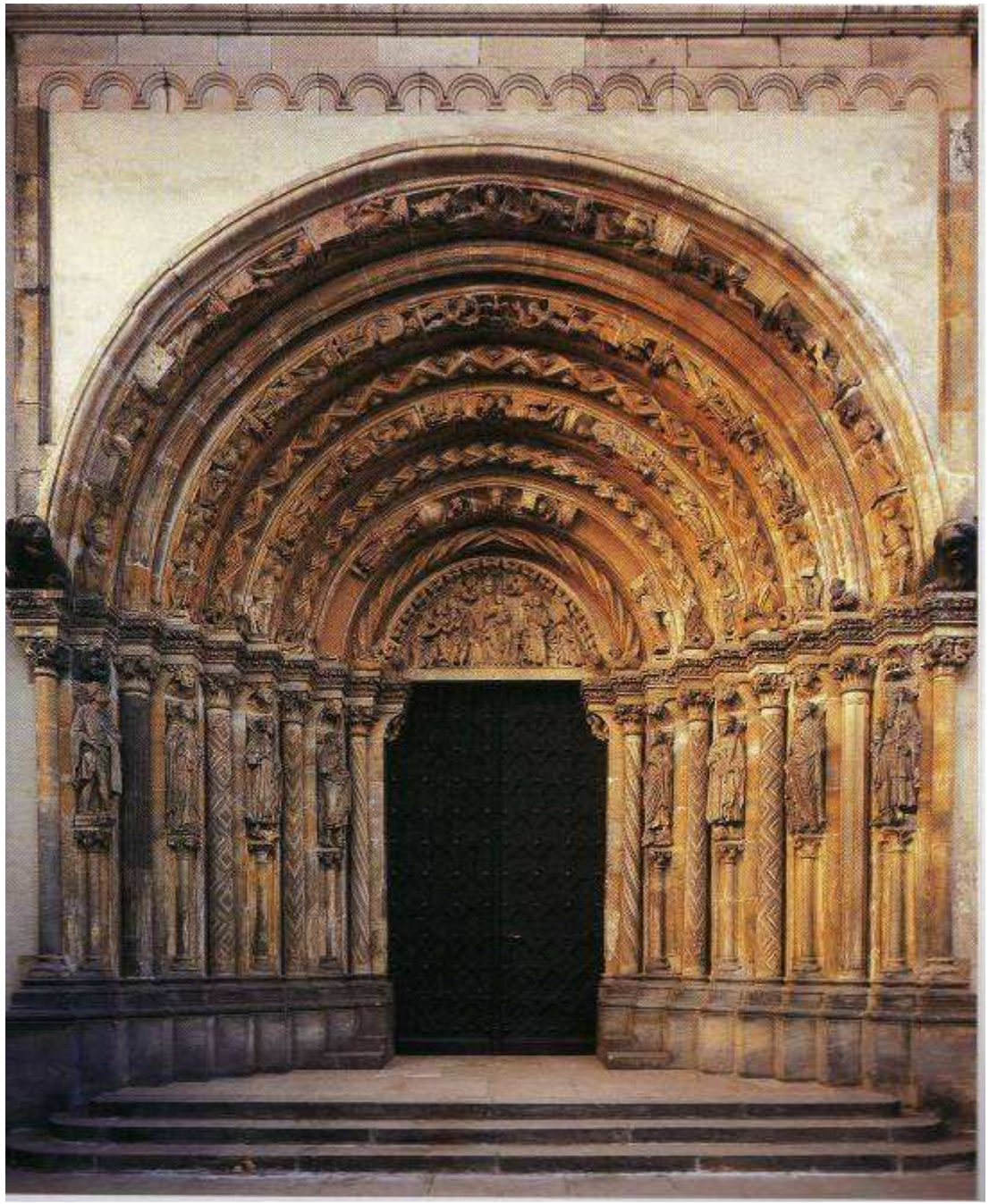

Bamberk – katedrála, Bamberský jezdec, před 1237

Modena – katedrála San Geminiano, poč. 12. stol.
- lví portál západního průčelí

- reliéf záp. Průčelí, Wiligelmus,

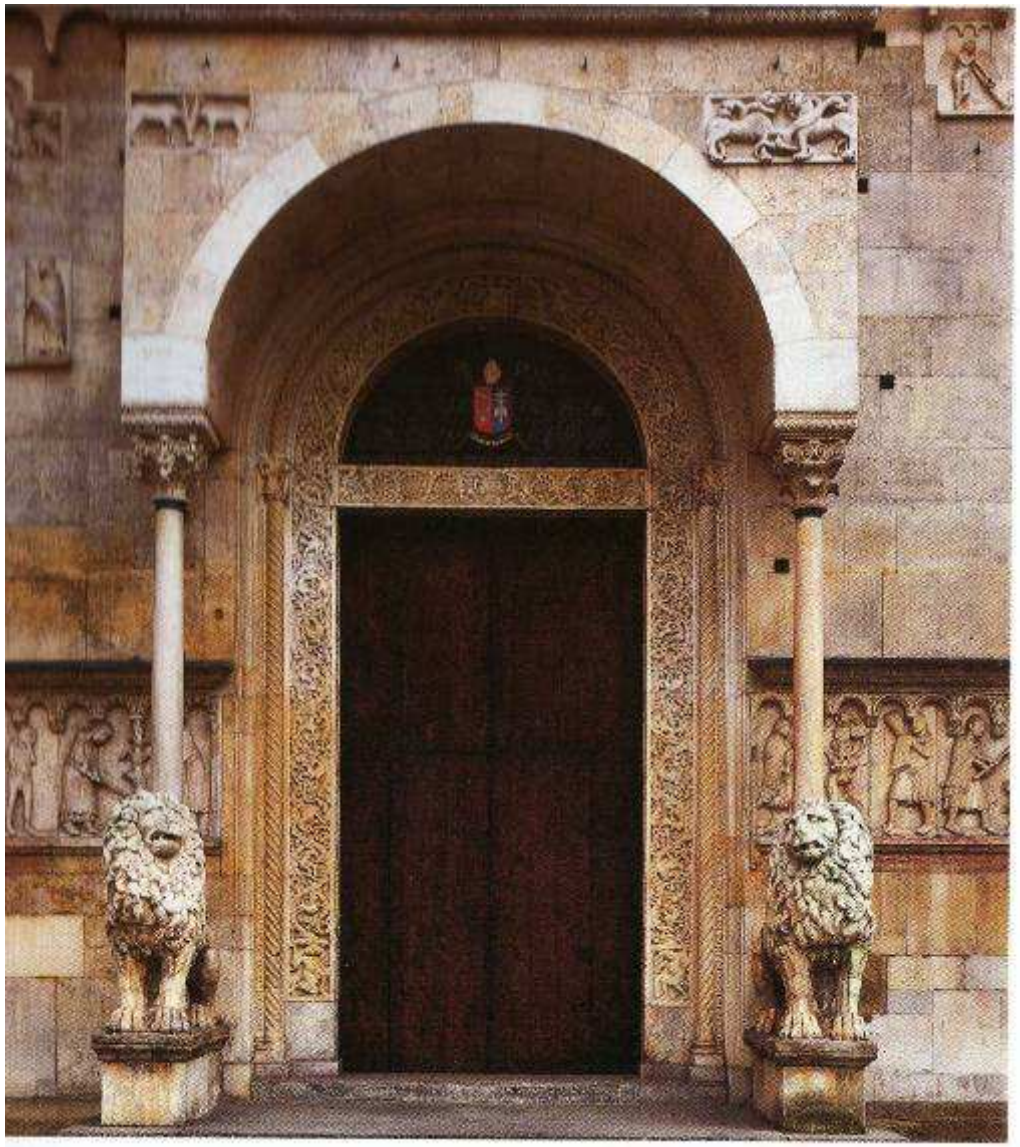

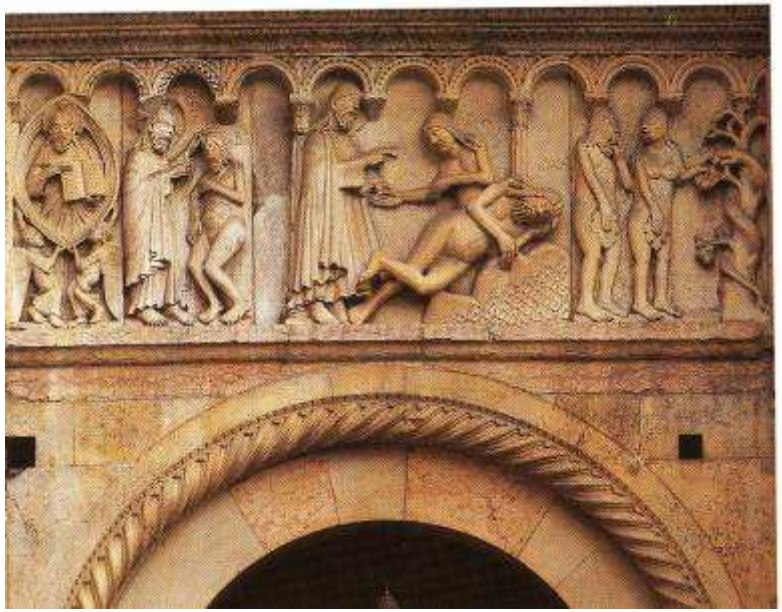

Ferrara – katedrála, detail baldachýnu před hl. portálem, práce Mistra Niccola, konec 12. stol.

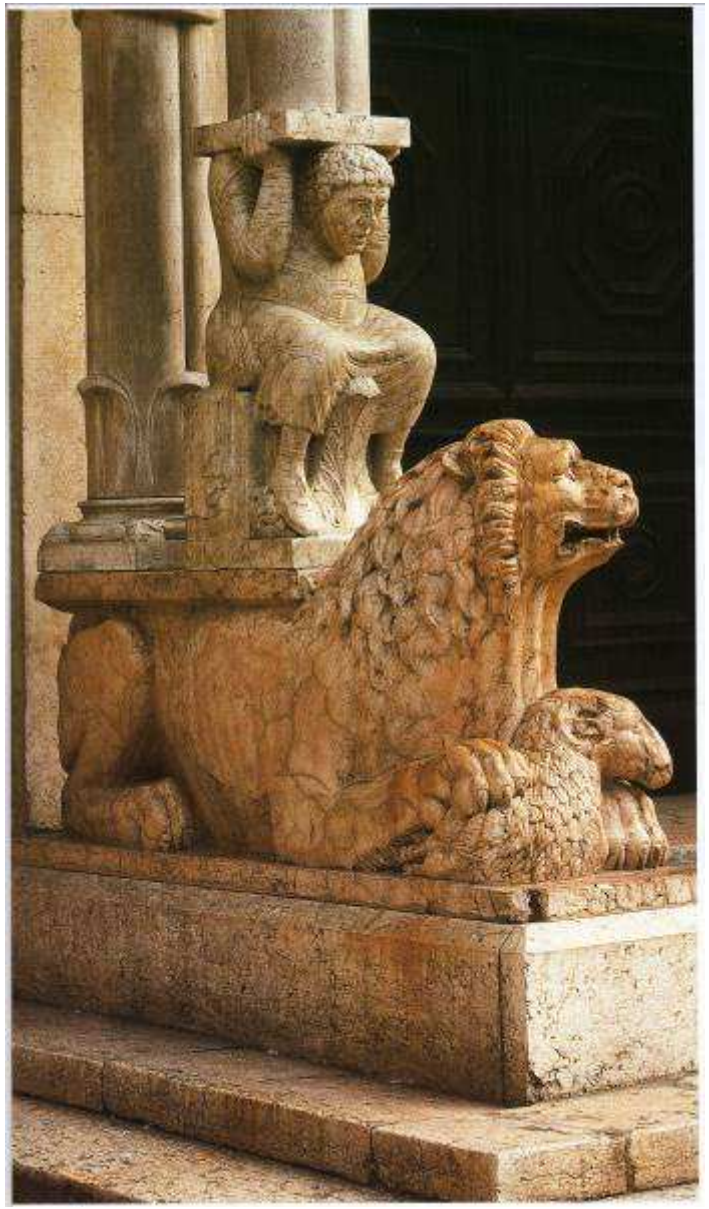

Orcia, kolegiátní kostel San Quirico, pozdní 12. století

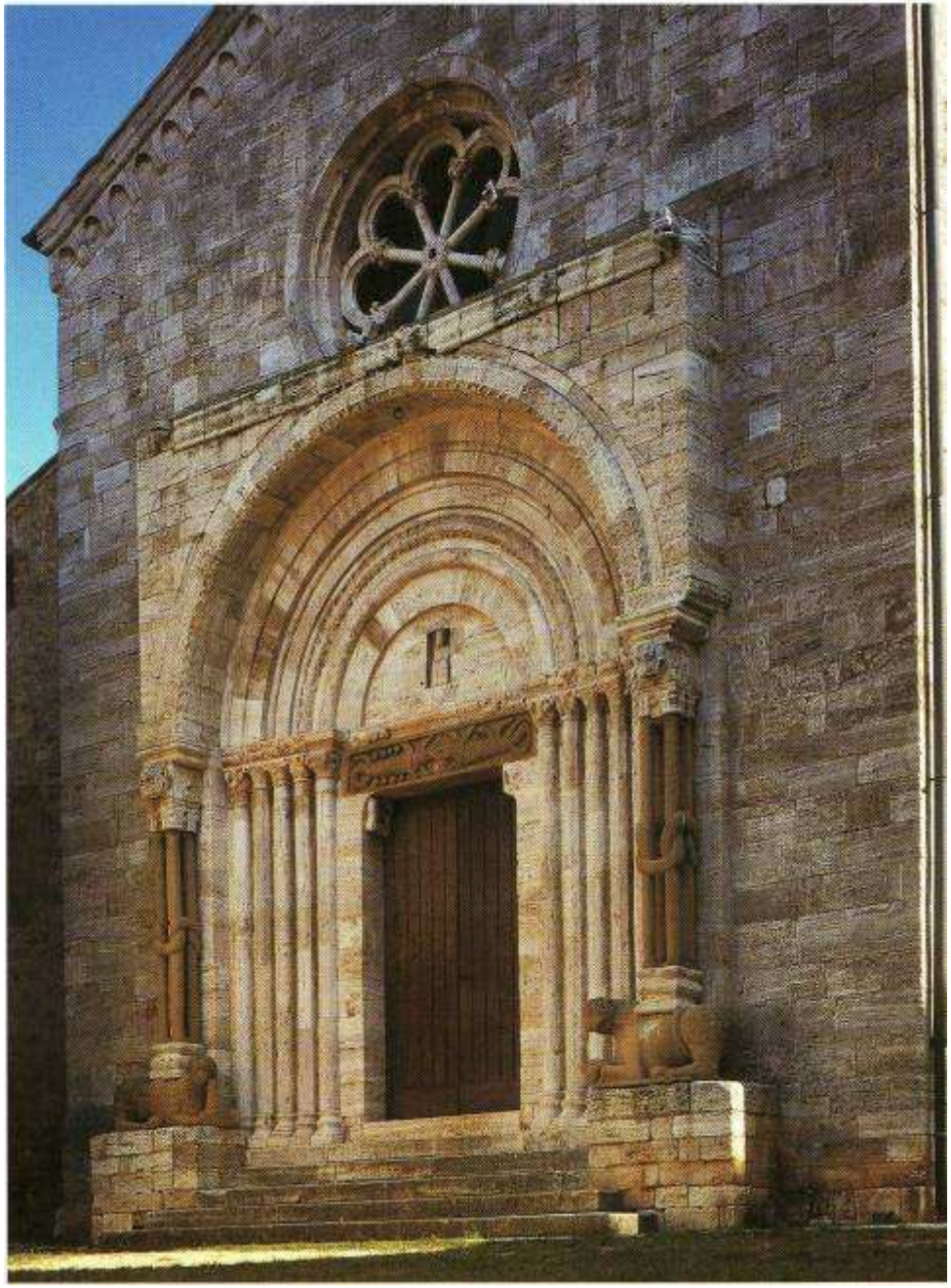

Řím, Lateránský palác, ambit, detail sloupu,
1215-32

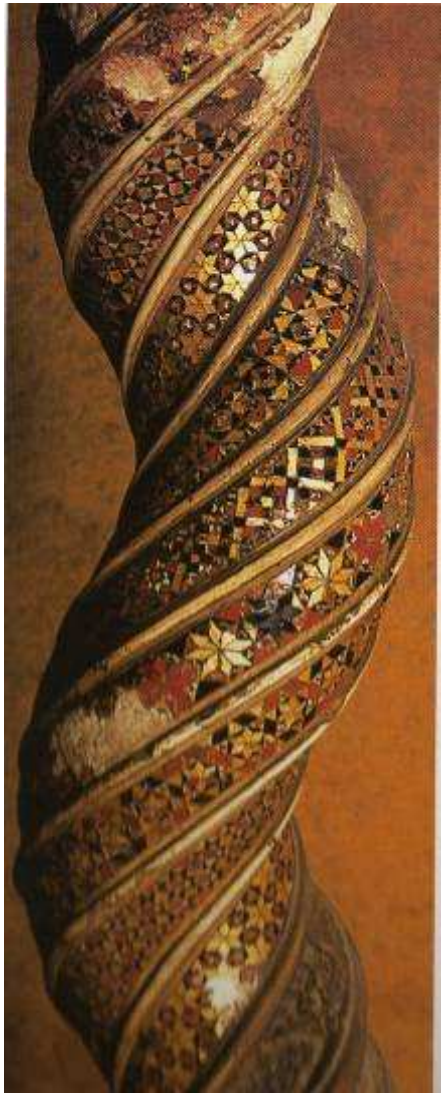

Berzé-la-Ville, převorský kostel, kolem 1120

Montmorillon, Notre-Dame, Chapelle Sainte-Cathérine, kolem 1200

Auxerre – katedrála, krypta, kolem 1150

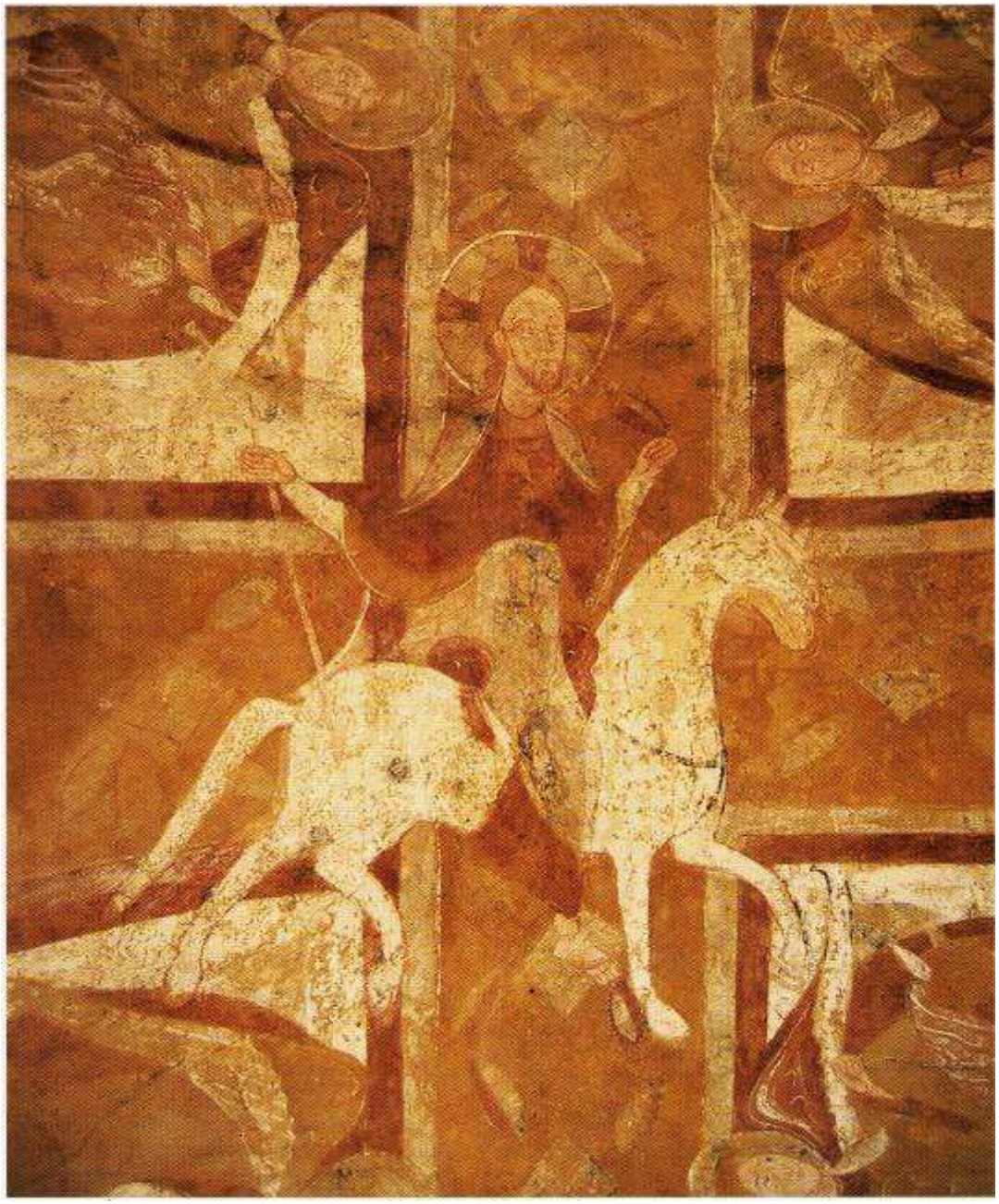

St. Chef, opatský kostel, Chapele Conventuelle – strop, kolem 1080

Reichenau, Niederzel, kostel sv. Petra a Pavla, kolem 1120

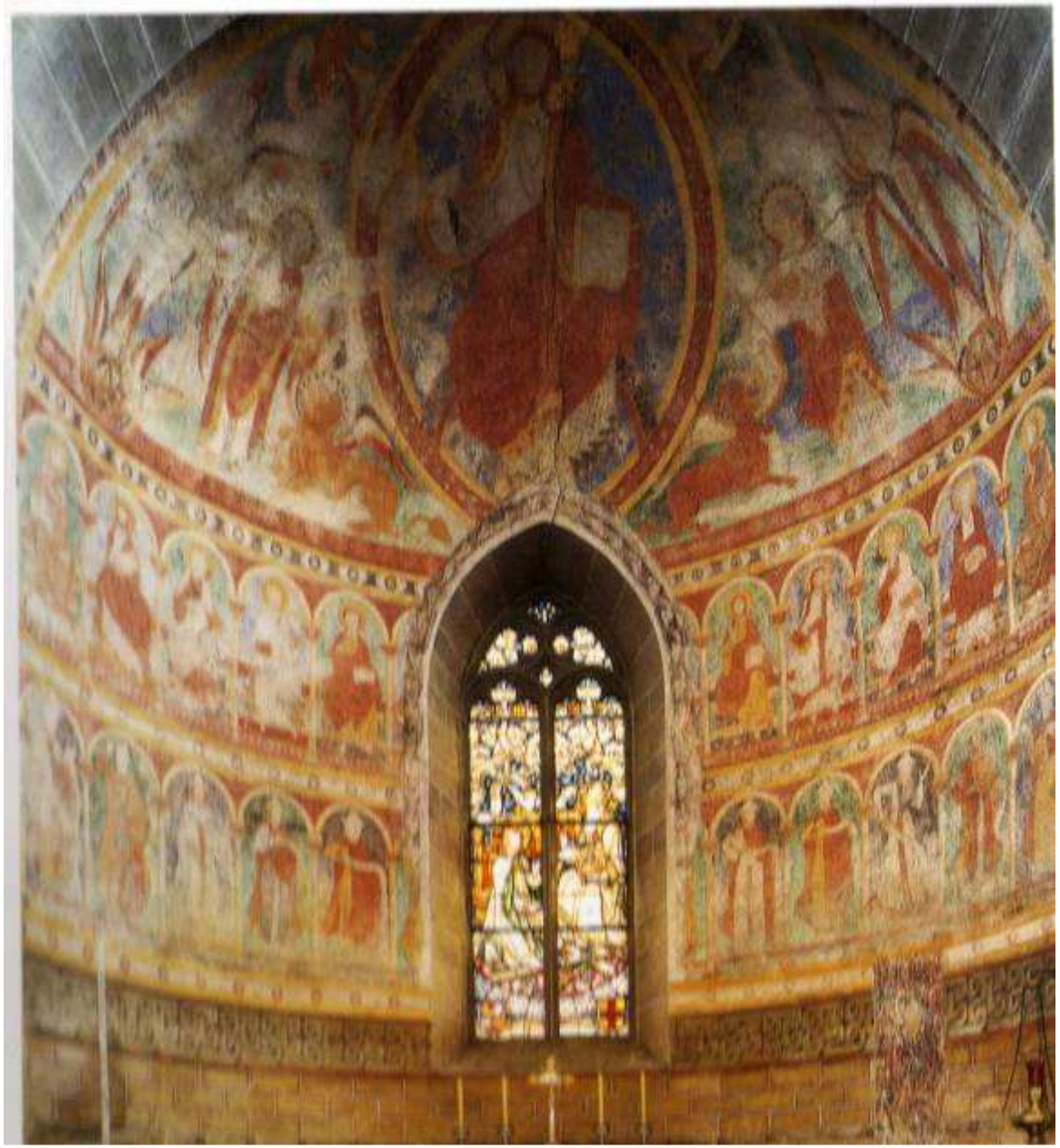

St. Savin-sur-Gartemple, cyklus fresek na klenbě klášterního kostela, 11. století

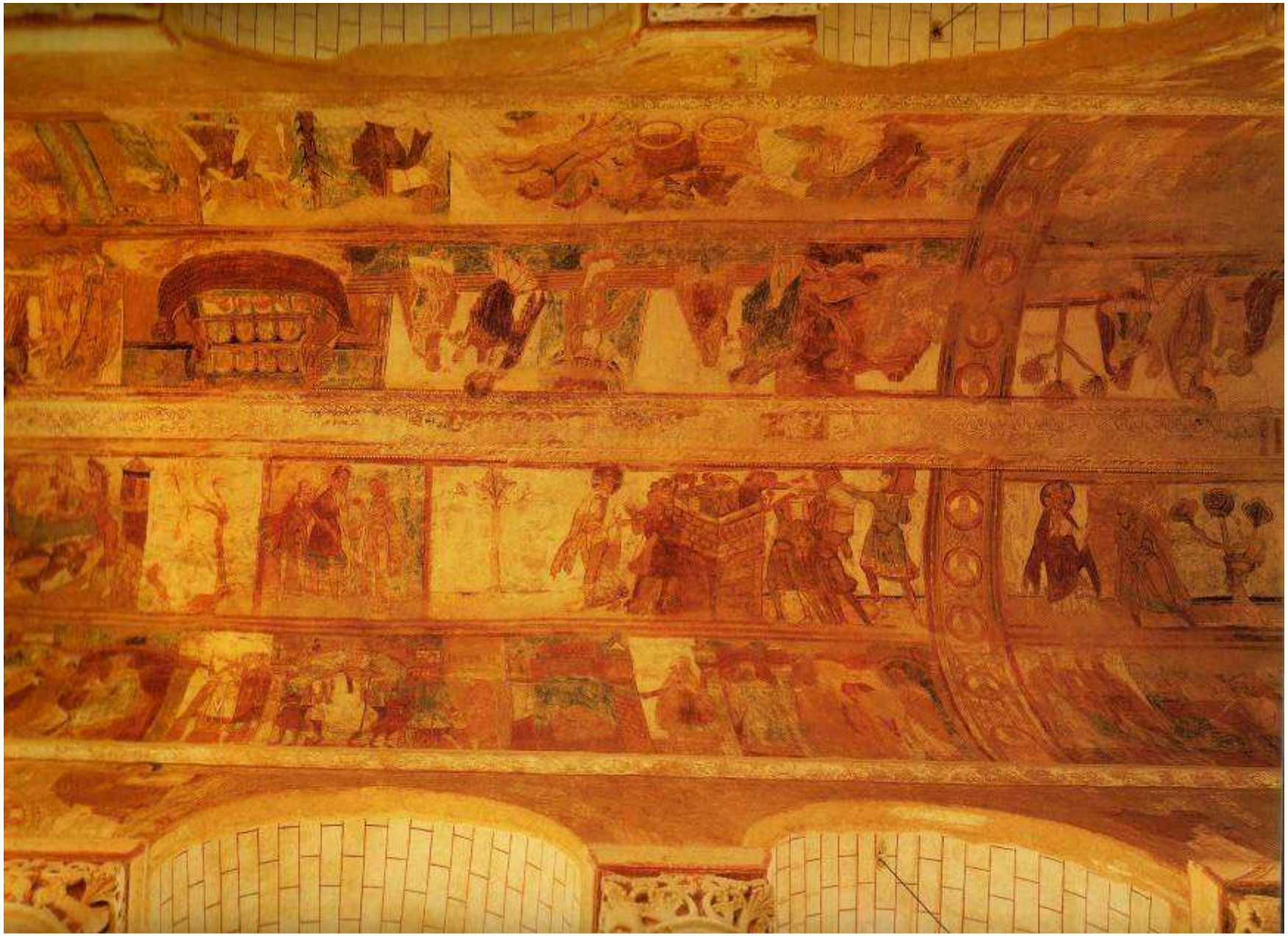

St. Savin-sur-Gartemple, cyklus fresek na klenbě klášterního kostela,
Noemova archa, 11. století

Reichenau/Oberzell, St. Georg, schéma námětů nástěnných maleb, kolem 980

1) Gerasene demoniac
2) Uzdravení nemocného
3) Bouře na galilejském moři
4) Uzdravení muže od narození slepého
5) Uzdravení od lepry
6) Vzkříšení mladíka nainského
7) Uzdravení ženy z krvotoku
8) Vzkříšení dcery Jairovy a Vzkříšení Lazara

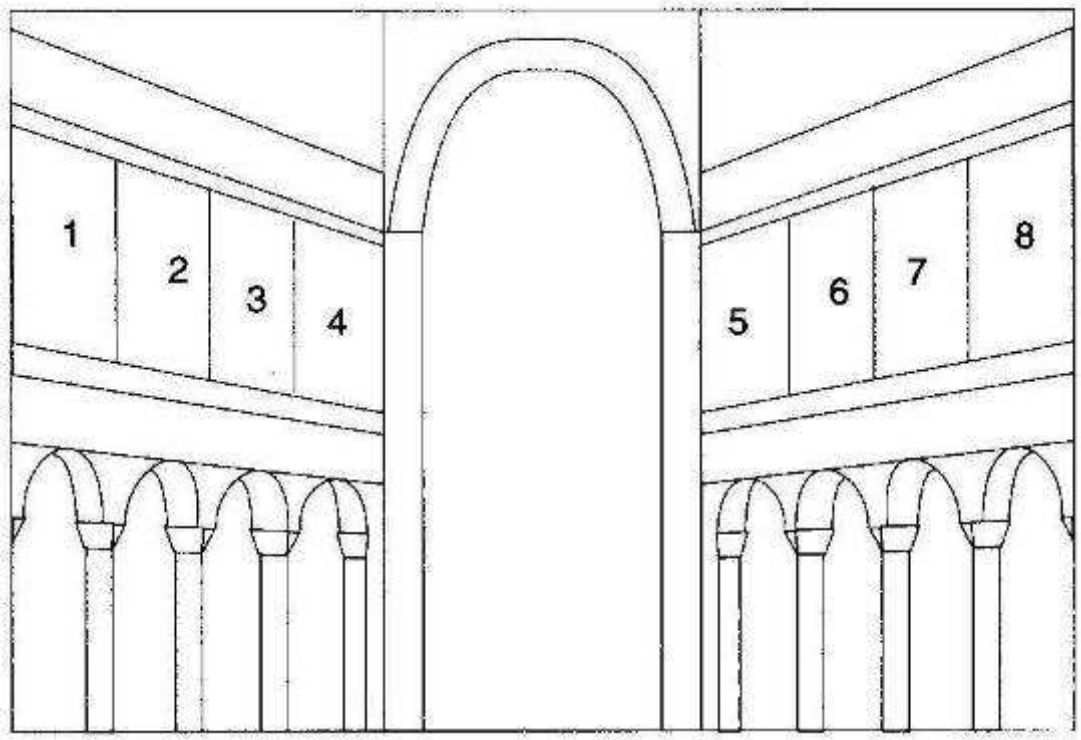

Reichenau/Oberzell, St. Georg, nástěnná malba,
Bouře na galilejském moři, kolem 980

Reichenau/Oberzell, St. Georg, nástěnná malba,
Uzdravení ženy z krvotoku, kolem 980

Müstair, klášterní kostel sv. Jana, S. stěna, Kristus léčí němého muže,
kolem 800

Schwarzrheindorf, Panna Maria a sv. Klemens, pohled z dolního do horního kostela, kolem 1180

Soest, Maria zur Höhe, dom, kolem 1120

Kolín nad Rýnem, St. Gereon – baptisterium, kolem 1240/50

Kolín nad Rýnem, St. Maria Lyskirchen, kolem 1250

Trevír (?), Bamberská Apokalypsa, Apokalyptická žena, kolem 1020 (Bamberg, Staatsbibl.)

Apokalypsa ze St. Sever, polovina 11. století (Paříž, Bibl. Nat.)

Bible moralisée, Bůh otec vyměřuje svět, kolem 1250
(Vídeň, Östereichesche Natonalbibl.)

Kniha Huga z Fouilloy, SZ. Francie, Bestiář podle Plinia, kolem 1280 (Malibu, Paul Getty Mus.)

De Arte Venandi com Avibus, J. Itálie, Sokolnická kniha Fredericka II. (Řím, Bibl. Apost. Vat.)

Kodex abatyše Hitdy z Meschede, Kolín nad Rýnem, kolem 1020 (Darmstadt, Hessische Landesbibl.)

Kolín nad Rýnem, Astronomicko-komputistická sbírka, fáze měsíce a pět elementů, kolem 805
(Kolín n. R., Erzbisch. Diözesan- u. Dombibl.)

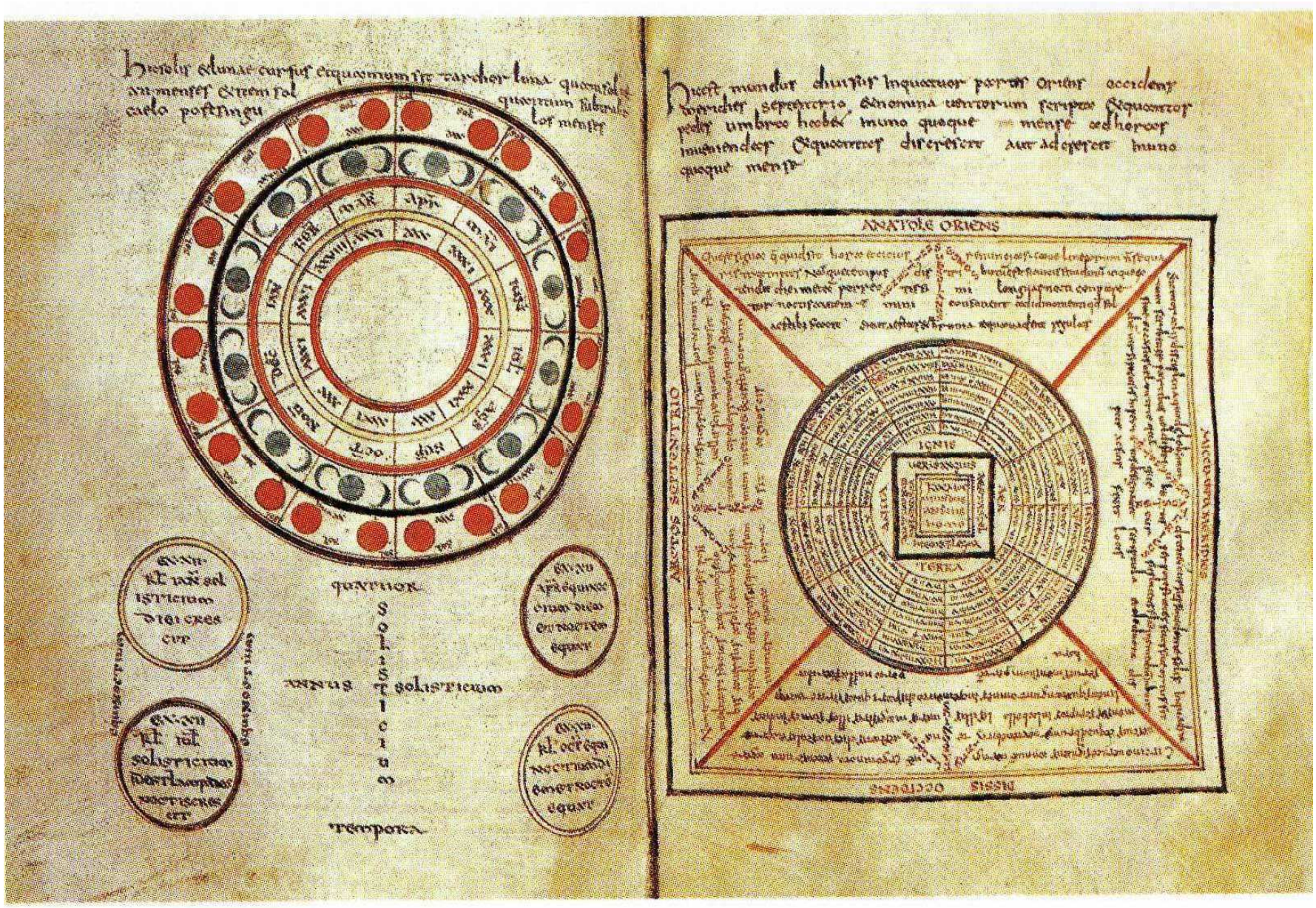

Klášter Prüfening, Glossarium Salomonis, zobrazení člověka jako odrazu světa, 1158/65 (Mnichov, Bayerische Staatsbibl.)

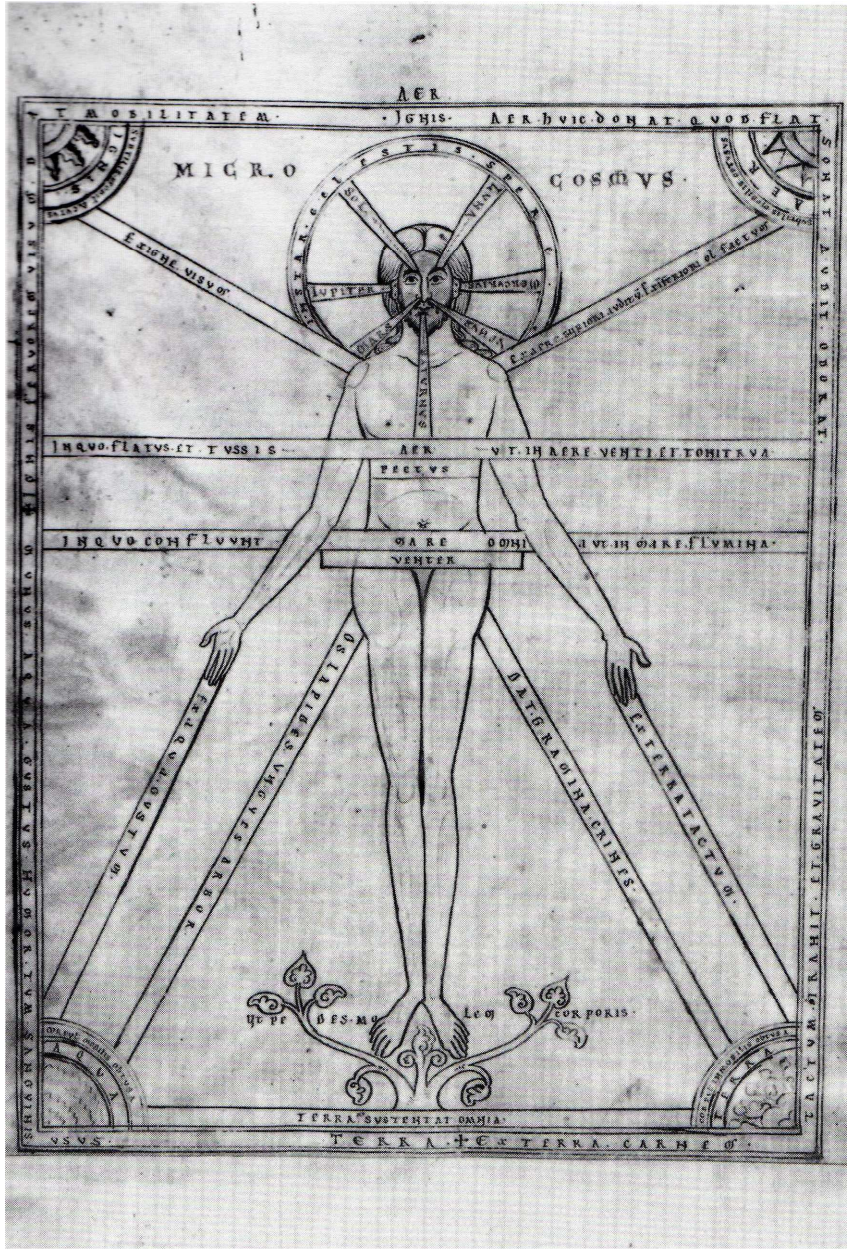

Hildesheim, kostel sv. Michala – strop, 2. polovina 13. století

Hildesheim, kostel sv. Michala – strop, 2. polovina 13. století

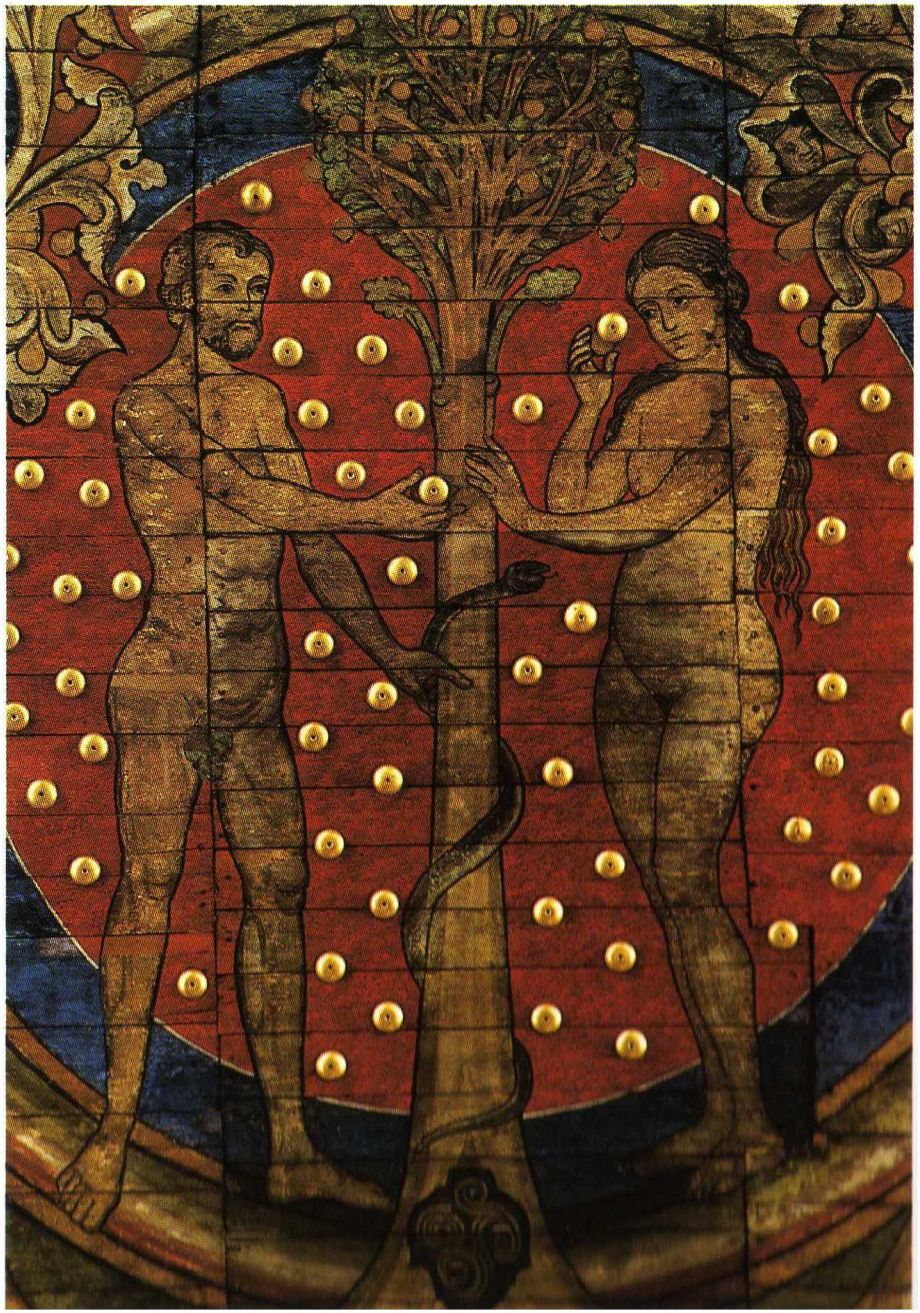

Antependium z kláštera sv. Walpurgy ze Soestu, kolem 1170
(Münster, Westfälisches Landesmuseum)

Oltářní retábl z Wiesenkirche v Soestu, kolem 1250
(Berlin, Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz)

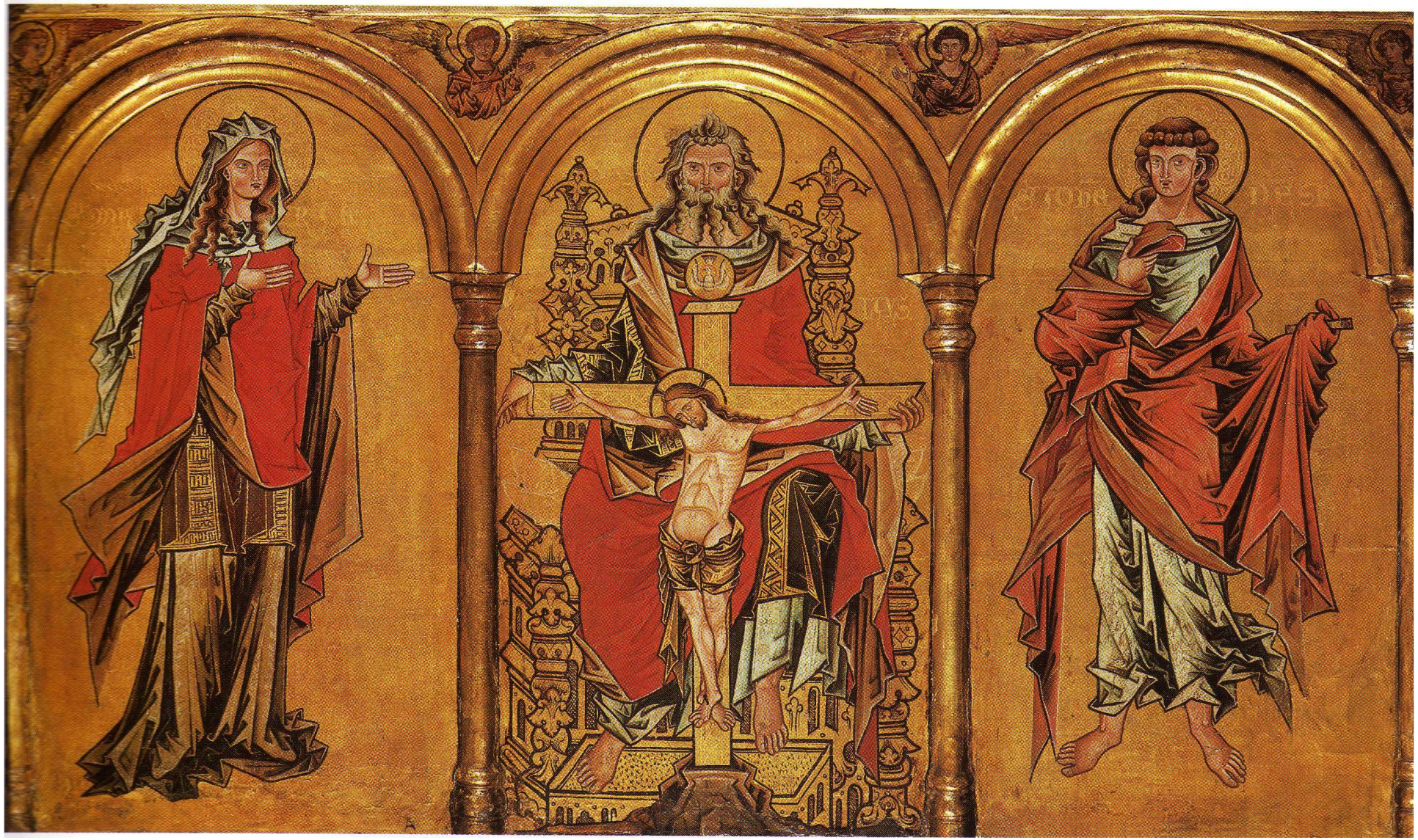

Tapiserie z Bayeux, mezi lety 1077-1082

Sklomalba z kláštera Alpirsbach, Samson s bránou města Gaza, 1180-1200 (Stuttgart, Württembergisches Landesmuseum)

Kolín n. Rýnem – St. Maria im Kapitol, detail levých dveří, c. 1065

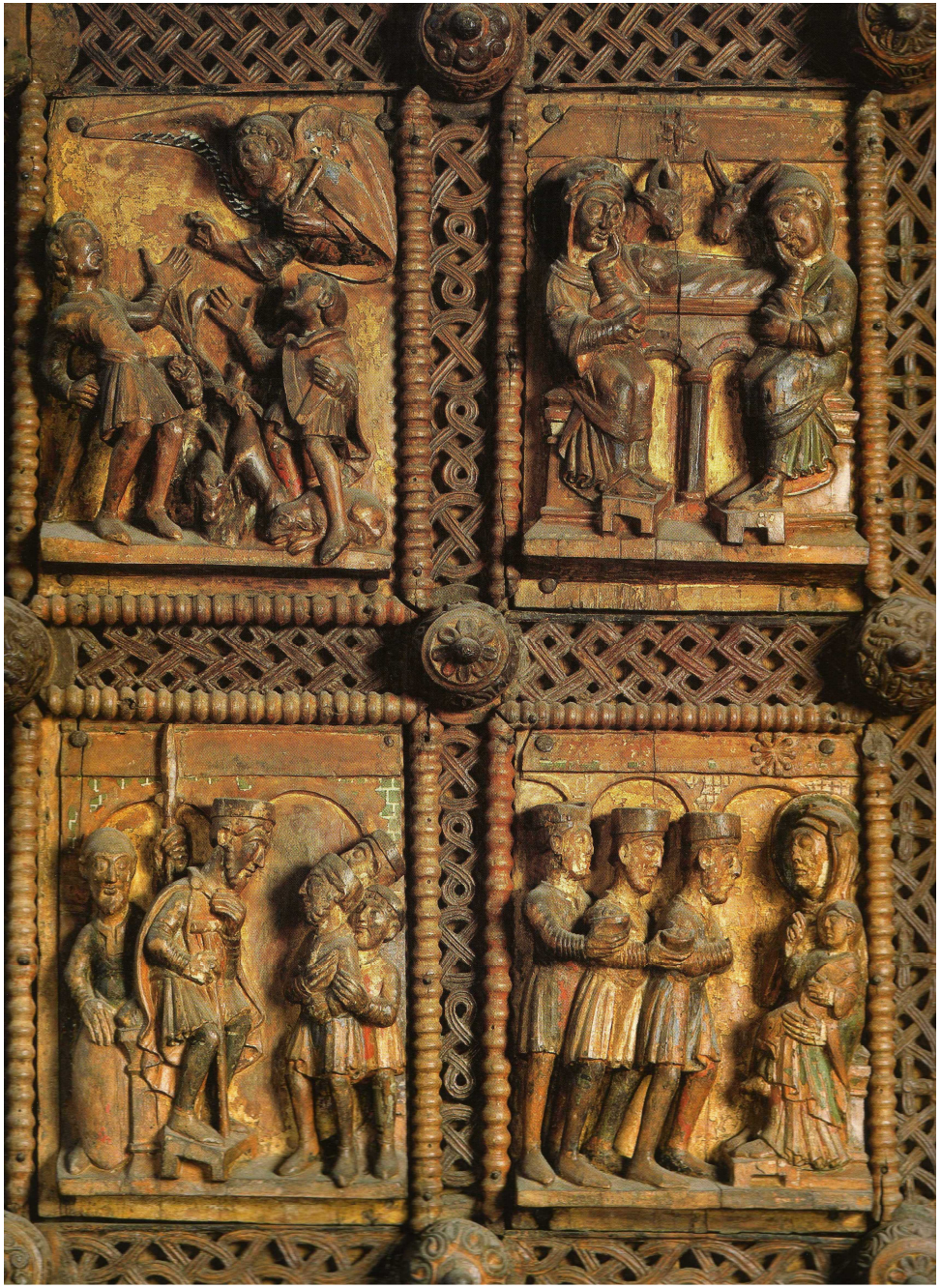

Trůnící Madony: Auvergne, Orcival (Puy-de-Dôme) - Noter-Dame, 12. století; „Notre-Dame-la-Brune“, Tournus (Saône-et-Loire), opatský kostel Sain-Philibert, 2. pol. 12. století

Hildesheim – katedrála, Z. portál, Bernwardovy dveře, dok. 1015

Trůnící Madona z kostela v Ger, 12. století
Kolín n. Rýnem, Anděl ze skupiny Božího hrobu, c. 1180

Liège; Saint Barthelémy, křitelnice, rané 12. století

Brunšvik (Dolní Sasko) – katedrála, Sedmiramenný svícen, c. 1170-90

Verona, San Zeno, Dveře Z. portálu, c. 1138

Sainte-Foy – chrámový poklad, zlatá soška sv. Fides, c. 1000

Severní Německo nebo Dánsko, relikviářová skřínka, 1. polovina 12. století

(Berlin, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz)

Limoges, Náhrobný kámen vévody Geoffroje Plantagenêta (+1151), mezi 1151 a 1160 (Le Mans, Musée Tessé)

Alton Towers, triptych, 1150-1160
(Londýn, Victoria and Albert Museum)

Kolín n. Rýnem, skříň tří králů, c. 1181-1230
(Kolín n. Rýnem – katedrála)

Cappenberg, Portrétní busta císaře Friedricha Barbarossy – Otto von Cappenberg, kolem 1155-60